

GÂNDIREA

ANUL XIX—Nr. 7

SEPTEMBRIE 1940

S U M A R U L:

SCURTĂ RECAPITULARE

NICHIFOR CRAINIC : Scurtă Recapitulare.	465
RADU GYR : Balade	470
ION PILLAT : Credință	474
VICTOR PAPILIAN : O Kati oarecare	475
GH. TULEȘ : Poesii	482
ȘTEFAN BACIU : Poesii	487
GR. TĂUȘAN : Cugetare și acțiune.	489
VIRGIL ZABOROVSKI-FLOREA : Condac.	493
OCTAV SARGETIU : Poesii.	494
PETRU P. IONESCU : Preliminariile cunoașterii	497

IDEI, OAMENI, FAPTE

RADU GYR : Literatura românească în manualele didactice	505
NIȚĂ MIHAI : Statul și sectele.	506
MARIANA IONESCU : Cetăți și Himere	509

CRONICA LITERARĂ

SEPTIMIU BUCUR : V. Voiculescu: Intrezăriri.—Gherghinescu-Vania: Priveghetoare Oarbă.	511
GEORGE DUMITRESCU : Virgil Carianopol: Scară la Cer. — Ladmiss-Andreescu : În țara cerului	515
CONSTANTIN STELIAN : Ion Pillat: Umbra Timpului	516
GH VRABIE : D. Caracostea: Semnificația lui Titu Maiorescu.	518

CRONICA MĂRUNTĂ

S. B. : Revista Fundațiilor Regale	519
ȘTEFAN BACIU : Profesorul Ion Petrovici	520

E X E M P L A R U L 30 L E I

GÂNDIREA

SCURTĂ RECAPITULARE

DE

NICHIFOR CRAINIC

Scriu aceste pagini în timp ce mă zbucium încă pe un fotoliu ministerial. De două luni durează zadarnica frământare. La 4 Iulie, când am fost silit să mă travestesc în această demnitate, Basarabia era răpită, iar Bucovina sfâșiată pe jumătate. De când sunt eu aici, Cadrilaterul a fost cedat fără discuție, iar inima și pământul Ardealului au fost rupte în două. Am pierdut mai bine ca o treime din țară și o bună treime din populație, dintre care numai frați de acelaș sânge cu noi vreo patru milioane. După cedarea Cadrilaterului, aflată ca fapt împlinit chiar de noi miniștrii, am demisionat, înțelegând că nimic nu se mai putea repara, din cecece era hotărât să fie dezastrul României. Demisia mi-a fost respinsă : trebuia să fim solidari în consfințirea tragediei statului nostru. M'am simțit toată această vreme, lungă cât două veacuri, ca un biet om neputincios, forțat totuș să sprijine cu brațul, în absurd, colosul unui Blockhaus în prăvălie !

Dece mi-o fi dat mie Dumnezeu acest blestem ? Să ispășesc păcatele altora ; să pun numele meu pe crime săvârșite de alții !

Cu nimic nu mă simt vinovat și tocmai de aceea nici prin gând nu-mi trece să mă desvinovățesc. Știu foarte bine că tragedia României, sub atotputernicia europeană a Germaniei și Italiei, nu e decât consecința logică a nenorocitei politici anglo-francofile, pe care a făcut-o unilateral și orbește democrația română. Eu n'am fost niciodată francofil și cu atât mai puțin anglofil ; iar democrația nimeni n'a demascat-o cu înverșunare mai desinteresată, în toată monstruositatea ei, de douăzeci de ani încoace, ca mine.

Acum un deceniu, când a venit Carol II pe tronul României, eram un biruitor, fiindcă luptasem pentru cauza lui ca puțini alții. Aș fi putut să beneficiaz de toate grațiile, de toate onorurile, de toate bogățiile, sub această domnie de pomină, care s'a început în delirul mulțimii și s'a sfârșit în catastrofa neamului meu. N'am vrut s'o fac ; și n'am făcut-o cu o încăpățănare în stare să desamăgească pe cei din urmă prieteni, cari scontau și ei beneficii din situația pe care aș fi avut-o. Dela început, m'am așezat deacurmezișul practicelor acestei domnii. Impotriva oricărei așteptări a tinereții noastre înflăcărate, ea venea să așeze tronul peste hruba francmasonică, lângă tron iudaismul, iar deasupra anglo-francofilismul genevez. Ca să rup coaja aparențelor de pe aceste bube ce aveau să infecteze viața lăuntrică a României și să ducă la prăbușirea de azi, am înființat ziarul *Calendarul*. Mi-a fost dat să am cel

dintâiu curajul nebun de a ataca francmasoneria, când ea se ascundea în purpura regală ; mi-a fost dat să am cel dintâiu curajul nebun de a înțepa pistruii iudaici de lângă tronul țării ; de-a mă încăiera absolut cu toate partidele democratice ; de a înfiera pe toți marii nelegiuiți ai vieții publice ; de a zvârli disprețul în obrazul augustei camarile. Nu eram un revoluționar. Neam de neamul meu țărănesc n'a știut ce e aceea republică : — o concepție politică de mahala ! În naivitatea mea, care era totdeodată curajul meu, voiam numai purificarea monarhiei de paraziți naționali și de insanități internaționale. Aveam un Rege tânăr și inteligent ; îl voiam al duhului autohton și al unei generații tinere care, urând francmasoneria și iudaismul, disprețuind democrația și internaționalismul, să clădească sub comanda lui, a Regelui, o țară nouă din România Mare.

Nu eram un negativist ca atâtea strălucite spirite diabolice. În locul a tot ce trebuia dărâmat, propuneam soluții care, abia după atât amar de ani, au căpătat actualitate în nenorocita noastră patrie.

Democrației îi opuneam corporatismul. Un singur citat din sutele de articole câte le-am scris :

„Ceeace trebuie să reținem încă odată, din aceste dureroase întâmplări, noi cari suntem convinși că partidele politice au adus ruina României, e că aceste partide, deși nediferențiate fundamental în doctrinele și programele lor, și semănând ca două picături de apă chioară în practicele de guvernământ, se dovedesc a miia oară incapabile de un minimum de sacrificiu când e vorba de salvarea patriei. În fața acestui adevăr verificat din nou, se impune o altă orientare, categorică, pentru viața noastră politică. Și anume : *statul corporatio*, singura reprezentare organică și reală a țării la cârma statului. Intregul spirit al vremii merge în această direcție azi, când democrațiile fracționate (în partide au intrat pretutindeni în faza amurgului definitiv“.

Acestea le scriam când era o crimă să vorbești în România de corporatism :
la 10 Iunie 1932 !

În fața partidelor politice, care au ruinat țara, propuneam formațiunea unică și exclusivă a tineretului. Un singur citat din sutele câte le-am scris :

„România noastră, adânc ruinată de spiritul politicianist al cluburilor, are nevoie de o fundamentală transformare a vieții politice. De unde să așteptăm această transformare ? Dela miile de oameni curați, rămași în afara partidelor. Și mai ales dela tineret. În sufletul acestui tineret se repercutează sentimentul tragic al dezastrului de azi. Dar tot acest tineret, în virtutea miraculoasei taine a exuberanței lui vitale, poate provoca marea mișcare de reacțiune mântuitoare. Cu o condiție neapărată : organizarea lui independentă împotriva cluburilor care au ruinat România.

Italia e creată de tineri... Germania se ridică uriașă din prăpastie pe umerii tinerilor. Tineri ai României, unde sunteți ?“

Acestea le scriam *la 26 Iunie 1932*, când Garda de Fier, susținută fără limită, era abia la începutul organizării. Acum 9 ani, când predicam de unul singur în publicistica noastră aceste idei, ele apăreau atât de noi și de neobișnuite încât toată ciupercăria profeților de azi nici nu le bănuiau măcar însemnătatea. Corporatism și partid unic — partid unic al tineretului, iar nu al colecției de estropiați ai cluburilor politice ! — amândouă aceste idei năzuiau la organizarea modernă și la regerarea morală a vieții interne românești.

În ce privește politica externă a României, predată pe atunci în brațele Franței și Angliei, și dormind dusă sub păienjenişul Societății Națiunilor ca fecioara din poemul eminescian, fără îndoială că vechii cititori ai *Calendarului* își aduc bine aminte

de campania îndelungă împotriva Franței, arătându-i putreziciunea morală, împotriva Genevei și a mondialismului ei, demonstrând imposibilitatea de a fi pus în practică ; aceiași cititori își amintesc desigur avalanșa articolelor despre Italia mussoliniană, articole ce constituiau pentru publicul nostru revelația unei țări și a unei ordini politice cu totul noi, și tot astfel potopul de articole despre național-socialismul german încă de pe când acesta nu ajunsese la guvern.

De acum nouă ani, și înaintea oricui în țara noastră, am luptat pentru o politică de apropiere de Italia și de Germania cu scopul de a contrabalansa revizionismul maghiar ce căuta să se sprijine pe aceste țări.

Iată ce scriam la 21 Octombrie 1932 despre raporturile noastre cu Italia :

„Anexați total la politica Franței, am neglijat total Italia. Un prieten sosit de la Roma, cu legături în anturajul Ducelui, îmi spunea zilele trecute că d. Mussolini, întrebat asupra raporturilor cu România, a răspuns : „Italia a făcut tot posibilul să se apropie de România, dar România a făcut tot posibilul să se depărteze de Italia“. Aceasta e situația reală. Iar Italia a îmbrățișat cauza Ungariei..

România nu are nici un fel de politică externă proprie. Predată Franței, ea a renunțat la orice inițiativă. O diplomatie e însă într'adevăr diplomatie întrucât nu se culcă pe o ureche ci, în afară de constelația actuală în care se găsește țara, își creează negreșit legături în partea cealaltă. Situația noastră geografică și spiritul însuși al istoriei noastre politice ne obligă la o echilibristică perpetuă în legăturile cu străinătatea. Să fim pregătiți pentru orice eventualități. Dar noi, pentru a fi pe placul Franței, care ne tratează ca pe o simplă colonie, am renunțat la orice inițiativă, la orice activitate diplomatică, la orice urmă de politică externă proprie“.

Am fost după aceea în Italia, în 1933 și 1934, am avut cinstea să discut îndelung cu Ducele eventualitatea unor raporturi strânse între dânsul și țara noastră și știu cât erau de dorite aceste raporturi și ce foloase imense am fi putut să tragem din ele. Ca o concluzie a ultimei convorbiri, din August 1934, Benito Mussolini mi-a repetat de trei ori următoarea frază cu dorința s'o transmit Regelui Carol II : „Spune din partea mea Regelui României că e necesar să se debaraseze de democrație, care va fi nenorocirea lui, și să îmbrățișeze fascismul, care va fi salvarea lui“. Cum eram un ciumat, n'am putut transmite direct acest profetic avertisment. L-am încredințat unui curtean care, sunt aproape sigur, n'a avut bărbăția să-l comunice.

Precum am spus, fenomenul german l-am urmărit sistematic cu un an înainte de triumful hitlerismului. Am avut curajul ca în ostilitatea întregii democrații și a întregii prese iudaice și iudaizate, să public încă de pe atunci în *Calendarul* o serie de interviewuri cu fruntașii național-socialismului german, provocându-i să se exprime singuri despre eventualele relații ale Reichului cu România.

Comentând interviewul d-lui von Tecken, scriam la 11 August 1932 :

„De câtăva vreme fenomenul german se menține pe primul plan al atenției europene. L-am urmărit și-l urmărim cu încordată luare-aminte, fiindcă suntem convinși că el poate fi dintr'un moment într'altul determinant pentru viața de mâine a continentului. Din vastul rezervoriu german, care clocotește de frământările politice, sociale, economice și naționale, cele mai adânci din câte se cunosc astăzi, poate să zburcească un nou războiu, poate să răsără o mare biruință împotriva comunismului, poate să se închege forma cea nouă de viață social-economică în stare să înlocuiască regimul democrației capitaliste, azi în completă derută. Mobilitatea spiritului german

în continuă devenire e susceptibilă de noi forme de viață în măsură mai mare, comparată cu spiritul altor popoare europene“.

În 1933, Adolf Hitler era stăpânul Reichului. Relațiile cu noua Germanie ne interesau cu atât mai mult. Am publicat în *Calendarul* un lung și foarte interesant interview cu d. Alfred Rosenberg, care era doctrinarul politicii externe național-socialiste. Comentându-l, scriam la 7 Mai 1933 :

„D. Alfred Rosenberg crede că tot complexul de probleme ale țărilor din bazinul dunărean *se poate rezolvi pe cale pașnică și amicală. Germania participă la soluționarea lor „desinteresat și obiectiv“.* Noi știm ce însemnează pentru economia germană bazinul dunărean, care constituie pentru ea un obiect de intens studiu și încordată atenție. Știm iarăși ce însemnează pentru noi, pentru economia noastră, Germania. Pentru o țară agricolă și neutilată ca România, Germania industrială nu poate fi indiferentă ; și invers. „Puteți fi sigur, zice dânsul, că România va avea un rol corespunzător forței și importanței sale în măsurile noastre economice“. Noi mai știm însă că Germania hitleristă urmărește o foarte strânsă legătură între politic și economic și că, deci, relațiile economice vor fi regulate de cele politice. Totul atârnă de atitudinea politică a României față de noul regim german. *Intrând în joc însăși interesele noastre vitale, nu ne putem îngădui luxul de a simula, ca până acum, față de Germania, atitudini ce sunt ale altora și n'au de ce să fie ale noastre“.*

Planul d-lui Alfred Rosenberg s'a realizat exact „pe cale pașnică și amicală“, așa cum l-a anunțat la 6 Mai 1933 ; cu deosebirea că noi am rămas surdo-muți la oferta de „relații cordiale“ ce ni se făcea atunci. Continuând să facem jocul Franței și Angliei, am pierdut, după Basarabia și Bucovina nordică, jumătate din Ardeal. Așteptând convertirea noastră, Germania hitleristă nu se exprimase niciodată în favoarea revizionismului maghiar. Calea era deschisă larg pentru un acord între România și noul Reich. Acest acord l-am cerut categoric la 4 Iulie 1933 :

„Nu cunoaștem nicio declarație germană cu privire la tratatul dela Trianon. Cunoaștem, dimpotrivă, declarațiile d-lui Alfred Rosenberg, conducătorul politicii externe a partidului național-socialist german, făcute *Calendarului*, prin care „noul imperiu“, adică regimul hitlerist, dorește cele mai cordiale relații cu România. E dela sine înțeles că aceste cordiale relații nu presupun revizuirea tratatului dela Trianon, adică revizuirea granițelor României. Germania nouă, revizionistă în vederea Coridorului, a păstrat o prudentă și semnificativă rezervă în ce privește tratatul dela Trianon, pe care Ungaria furibundă l-ar voi sfărâmat de pumnul german. *Berlinul ne pune la îndemână posibilitatea de a lua noi inițiativa. Lichidarea revizionismului maghiar atârnă în mare parte de un viitor acord de colaborare mai strânsă între România și Germania, acord pe care noi îl concepem în spiritul Genevei“.*

În spiritul Genevei, care domina pe atunci politica internațională, dar care îngăduia totuși asemenea acorduri.

Rezumând, prietenia față de Germania, pe care o preconizam de unul singur, se întemeia pe două argumente : unul, interesul economic ; al doilea, contrabalansarea revizionismului maghiar. „Adevărul acesta, — scriam — dacă nu-l înțeleg democrații noștri anacronici și străini de spiritul nou al vremii, îl înțelege perfect tânăra Românie naționalistă“.

În numele acestei tinere României naționaliste, îl formula în 1937, printr'un răsunător manifest, Corneliu Codreanu. România democrată, România maimuțelor Parisului și a lacheilor Londrei a rămas și de această dată surdă și mută. Italia și Germania de acum nouă ani alcătuiesc Axa de azi, atotputernică prin forța spiritului

și a brațului. Catastrofa noastră devenise inevitabilă. Cu o nedemnitate care egalează nepriceperea anterioară, am cerșit în ultimul ceas garanțiile pentru un biet trup cu mâinile și picioarele tăiate. Aceste garanții se puteau obține însă demn și folositor, pentru o țară neciopârțită, dacă democrația română ar fi înțeles la timp să facă politica intereselor patriei.

A făcut-o, în schimb, pe aceea a tuturor trădărilor și a tuturor crimelor.

Eu am fost asvârlit în temniță, târât la judecată, ruinat, interzis, ținut un deceniu la periferia vieții, ca un câine aruncat pe maidan : iar tânăra Românie naționalistă — secerată în floarea inteligențelor ei și ajunsă cadavre expuse la răsântie.

Doamne, de ce mi-ai dat mie, care am trăit gloria României Mari, blestemul să văd această catastrofă, ce cutremură până și mormintele martirilor ?

B A L A D E

DE

RADU GYR

BALADA TĂLHARULUI VĂNDUT DE O MUIERE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Cine-mi șade coala jos
sub rotat alun umbros?
Poate-i Toma Alimos,
poate-i alt haiduc pletos
de prin Țările de Jos...*

Murgu-i priponit, crăește,
cu țărush de nestemată...
In tăcerea tămâiată,
stuful serii se sfințește.

Burdușel cu vin ridică
brațul dârz la haiducie.
Lin prin chică îi adie
crini subțiri de ibovnică,

albe degete ușoare
ca o apă, ca o voaltă...
Parcă vântul dinspre baltă
ia trecut prin păr o boare.

Tot mai albă, tot mai lină,
luna 'ncepe 'n cer să crească.
Ce prescură îngerească
Sfinții și-au adus la cină?

Dulce-i vinul ca de miere,
dar mai dulce 'n trup pogoară
ca un cer, ca o vioară,
dulcea gură de muere...

Tac pistoalele cu ghinturi.
Spaima beizadelelor
doarme 'n grija stelelor,
muerește, în alinturi.

Numai ochii ibovnicii
ard a veghe și-a iscoadă.
Cu arginți, conduri, broboadă,
o momiră veneticii.

Curge noaptea 'n porumbiște,
un gilort de chilimbare.
Greu începe Carul-Mare
peste țară să se miște

Șuer șerpue 'n virugă, —
șuer, limbă despicată...
Târfă și cățea spurcată
din aluneci de sub glugă,

și te furi fără vestminte
mângâierii unduioase
care-a încleștat, fierbinte.
coapsa ta cu țiparoase

Semn. Târâș, pe brânci, serdarul
cu prăselele 'ntre dinți.
— Na găteală și arginți,
spune, unde e tâlharul?

Cum ți-ai stins, hanger, tăișul ?
Rece fier, zaci de lingoare?
Murgul dacă nu tresare,
nu clipește nici frunzișul.

Somnul: ipingea de nuntă...
Dar din umbră, ucigașe,
mâna de serdar vrăjmașe,
furișându-se, se 'ncruntă.

Alelei, cuțit cu ghiară
scormonește 'n măruntael!
Din buric la șale tae,
varsă mațele afară.

Sare somnul arc și praște,
și gâtlejul, ars de sgură.
scuipă sânge și înjură
de lucefăr și de paște.

Pântecele, ca burduful
se deșartă chiag și fiere.
Când haiducu-a prins să sbiere,
plâng alunii, geme stuful.

— Muica ta de os mișelnic,
n'ai o clipă de zăbavă?
Cu făptura ta mârșavă
vin' la trântă 'n loc prielnic...

Ci mișelu'n șea — nălucă —
fuge viscolit de lună.

Bâjbâind, mâna haiducă
șerpui mațelor și-adună,

strânge lat chimir de piele
peste pântec, peste șale.
Cu oftat adânc din foale:
— Nu te-oi prinde, pui de lele!

Vifor când în șea s'aruncă,
clocot fierbe 'n ududae.
Ard copitele văpae,
goana: trăsnet peste luncă...

Și l-ajunge 'n vad, sub salcă.
Pe mișel din subsuoară
mi ți-l tae și ți-l sboară
umăr, bereglej și falcă.

Sare tigva ca o șiță.
Stă haiducul. De-a călare,
strânge brâul și mai tare
peste-a mațelor arșiță

Clește, dinții. Gura, tină.
Trupul se sgârcește 'n șea:
— Ah, năpârcă și cățea,
căpiat cel ce se 'nchină

gurii dulci, coapsei viclene..."
Sus, pe boltă, femeiește,
stelele clipeșc din gene,
luna ca o coapsă crește.

Strâns în chingă și călcâe
murgul scapără. Zăvoae
și dumberăvi, pieptiș, le tae.
Noaptea scutură tămâe.

— Unde te-ai ascuns, muiere,
fire-ai tu alimănită!
Mai știi șoapte cu ispită?
Mai ai vrăji și îmbiere?
Că la brâu scrâșnesc junghere,
arde țeava ghintuită...

Și o află 'n stof ascunsă,
cu găтели și cu broboade...

Când o scoate-afar, de coadă,
urlă târfa ca pătrunsă.

Se blestemă și se jură,
păru-și smulge, cere milă.
Ochii lui se 'ntorc în silă,
pumnu-o fulgeră pe gură...

Trei pistoale 'n ibovnică
scuipă plumbi fierbinți și tuci.
Dinții mușcă 'n praf, năuci, —
dârz, satârul se ridică,

și când cade rece, sâinii
sar gutui tăiate 'n două.
Carnea dulce ca de rouă
stă momind de-acuma câinii.

Zace 'n pulbere jilavă
smârc de ciunte mădu'are:
mincinoasa sărutare,
mângâierea cu otravă.

Lângă leșul scârbav, — vine
moarte grea pentru haiduc.
Ca un suc amar de nuc,
trist, luceafărul venin e.

Brâul, ud de sânge, scapă
măruntaele afară.
Zorii, tremurată apă,
plâng albaștri peste țară.

Prăbușit pe-o rână, lângă
dragostea ce l-a vândut, —
bulgăre, oftatul, lut,
și bulboci de sânge 'n tângă.

— Jelui-m'aș și n'am cui,
jelui-m'aș dorului.
Insă dorul gura-ți tinde,
te sărută și te vinde.
Jelui-m'aș dragostei,
dragostei și pacostei.
Dar și ea te vinde 'n grabă
pe-o brățară și-o podoabă.

Jelui-m'aș noptilor,
lunii și drumeților.

Noaptea vine, noaptea trece,
luna-i sloi de ghiață rece,
iar drumeții trec și ei,
trec cu inimă de stei,
Și se duc, râzând, departe,
râd de lacrimi și de moarte...

Jelui-m'aș fiarelor,
fiarelor, pistoalelor,
numai ele se cunună
cu restriște și furtună,
te 'nțeleg și te răzbună.

Jelui-m'aș codrului,
codrului, rumânului.
Numai el la piept te strânge,
te sărută și te plânge, —

și pe groapa ta vitează
numai codru 'ngenunchiază,
înălțând catapeteasmă,
plângând smirună și aiasmă..."

Mor cărbuni de rugăciune
în cenușa cântecului.
Tot urciorul pântecului
și-a seurs vinul de tăciune.

Moartea, peste mâini și pleoape,
țese tort de in subțire.
Subt albastre patrafire
cheamă codrul să-l îngroape.

Dar murind, în ochi răsfrânge
o vedenie de sânge.
In ochii haiducului
moare umbra Neamului:

amăgit de-o îmbiere,
târguit pe mahmudele,
și lovit în somn, sub stele
mișelește, cu hangere...

MARELE MUTILAT

Sunt jumătate 'nsămânțat în lut,
ciosvârte vii sădite în ogoare,
prăsilă pentru veacuri viitoare
și rădăcini înfipte în trecut.

Târâș, năluca hoitului sărac
în cârji schiloadă trece peste vreme
și umbra mea beteagă parcă geme
ca o muștrare crâncenă din veac.

Pe străzi de fum mă clatin ca un dric.
Râd domnișori cu fețe ca faianța
și se feresc să nu-mi atingă sdreanța
mujerile muiate 'n borangic...

Bicisnici plozi, — bieți umeri de slugoi,
cuconi scopiți, gângave rămășițe,
vi-am dat un cer înalt peste troițe,
iar voi călcați luceferii 'n noroi.

Vi-am dat un Neam ca un iconostas,
și-ați pângărit icoanele senine.

Ah. Țara mea, aș vrea să 'ngrop în tine
și brațul ăsta care mi-a rămas!

C R E D I N Ţ Ă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DE
ION PILLAT

Nu vreau, să plângi pământul ce în luptă
N'ai știut să-l ții cu moartea, nici părtaș
Să chiemi din Putna legendar arcaș
La bocet muieresc cu fața suptă

Ci te înalț, privind moșia ruptă,
Păstor proptit pe armă de ostaș,
Vezi sat cu sat, oraș după oraș,
Din turma ta dușmanul cum se'nfruptă.

Nu rob plecat sub jug și sub cătușe
Prea bucuros că zile i-au rămas,
Nici funerară urnă cu cenușe.

Plugarule, ce ieși după furtună,
Te vreau tăcut și dârz, cu sigur pas
Trăgând sub cer o brazdă ce adună.

O KATI OARECARE.....

DE

VICTOR PAPILIAN

— **T**impul, privit în trecut, dă realității perspectivă de spectacol... făcu întru târziu doctorul.

— Așa-i... aprobară ceilalți doi prieteni.

— Timpul trecut cercetează, critică și apropie întâmplările întru determinarea cauzelor... Numai timpul trecut are dreptul să găsească tâlc și simbol acolo unde clipa de față nu vede decât întâmplarea.

Se întâlniseră la băi după un răstimp de douăzeci și trei de ani, și cum s'au întâlnit s'au și regăsit prieteni, fiindcă tustrei făcuseră laolaltă războiul, fiindcă erau cam de aceeași vârstă și fiindcă acum erau oameni cu situație, unul magistrat superior, altul inspector sanitar și al treilea profesor de Astronomie.

— Iată, de pildă, tu Sorine... Te știam ofițer de carieră și te-am regăsit celebru astronom... Iar tu, Mirceo, cu toate deosebitele tale însușiri retorice, te complaci azi în lenevosul scaun de magistrat...

— Nu există nicio potriveală între aptitudine și carieră, ripostă magistratul.

— Asta-i adevărat... confirmă doctorul. De pildă, eu am vrut să devin pictor și am ajuns medic și... încă medic legist...

Și discuția se continuă asupra conflictului dintre libertatea vocației și constrângerea vieții, fiecare aducând argumente, date și păreri personale ca să dovedească inutilitatea psihotehnicii și imposibilitatea unei perfecte orientări profesionale. așa cum se petrece de obicei în discuțiile intelectualilor în vârstă, discuțiuni amabile și puțin sceptice, cu mult fond științific în ele, dar și cu mult paradox. Și totuși, în concluzie trebuia să recunoască : adevăratul eu al insului triumfă ! Cariera este doar brazda care-ți dă agoniseala, când nu e un simplu fard care te înfrumusețează în fața celorlalți.

— Așa-i... completă doctorul. Iată, eu nu pot vedea nimic, până chiar și trupul cadavrelor ce trebuie să autopsiez, decât printr'o privire de artist. Ochii mei corectează toate urîteniile naturii... Iar tu ai devenit astronom, poate tot dintr'un imbold sufletec... dintr'un imbold științific. Schimbarea unei cariere conține în ea un element dramatic...

Astronomul ridică ochii la bolta înstelată. O îmbrățișă cu o privire caldă și drăgăstoasă, ca un grădinar singuratic, grădina plină de roade.

— Mie, o femeie mi-a schimbat drumul... Ea m'a pedepsit — căci e vorba de o pedeapsă — cu cea mai amară și totdeodată cea mai dulce osândă: aceea de a judeca prin propria mea minte... nu prin gândurile celor mulți.

— A fost o iubire puternică?... întrebă magistratul.

— Nici n'a fost iubire măcar.

— E vorba de o femeie deosebită, cu siguranță...

— Nu... de o servitoare... de o Kati oarecare...

* * *

— Azi îmi dau seama că intrarea neînsemnată a acestei fete în casa mea a avut un rost adânc, un tâlc. Acțiunile mari pornesc dela fapte mărunte...

Se găseau tustrei pe bancă, la marginea lacului, fugiți din îmbâcseala cazinoului ca să poată vorbi în voie. Mai cu seamă magistratul era intrigat. Ieri noapte, dintr'un sentiment de discreție, estompase discuția pânăce o văzu pierdută în indiferență. Dar azi, o mărturisirea cinstit, un imbold firesc, poate o curiozitate profesională, îl hotărîse s'o reia. Cine era acea femeie? Cu ce daruri fusese înzestrată ca să poată rupe în două vieța unui om? Și, ciudat... din vorba astronomului nu putea dibui nimic.

— Eram locotenent în Târgu-Mureș și aveam ordonanță un Basarabear. Ce băiat bun și devotat... puțin cam prostuț de moale și blajin ce era.

Astronomul se opri din vorbă, clipi de câteva ori parcă să alunge tot ce era umbră și părere, și apoi rămase cu privirea țintă ca pe o fotografie.

— Era un ins caraghios. Mic și subțire, cu capul umflat ca un cimpoi, un tip să-l pui în filme de circ, blond și pistruiat cum rar se găsesc Români, cu niște ochi ne mai pomeniți, mari, rotunzi, sticloși, de culoarea castanelor, ochi de cal...

Cei doi prieteni îi urmăreau vorba, și chipul ordonanței se înfăptuia parcă bucată cu bucată, ca din creionul caricaturiștilor umoristici.

— Tocmai scriam ordonanței mele, după propria-i dictare, o scrisoare pentru părinți. Mă găseam la formula obișnuită: doresc ca mica mea epistolă să vă găsească în momentele cele mai frumoase... când ușa se deschise și înaintea mea se aflară două femei. Era Kati cu mamă-sa. Kati, care din greșală intrase la mine. Se angajase servitoare la proprietăreasa mea...

Fără îndoială că mărturisirea lui pornea de-adreptul din inimă, că — deși oarecum impusă — n'avea în ea nici artificiu, nici poză. Era un om de voință astronomul, se vedea după figura lui osoasă, cu bărbia, pometele și arcurile sprâncenelor proeminente, după ochii lui negri, niciodată turburi, după fruntea-i pătrată, încadrată de un păr negru și des, cu cute verticale deasupra rădăcinii nasului. Și gura-i subțire, și nasul drept, și fața-i rasă, cu pielea alburie, adevereau același spirit voluntar.

Deodată își răsuci mâna dreaptă din încheietură. Era un gest obișnuit care parcă provoca un nou acces de voință.

— Nu e un efect de povestire ceea ce vă spun acum, ci un adevăr. În clipa aceea privirile noastre, ale femeilor și a mea, s'au prins ca niște cataplasme de ochii ordonanței, de ochii aceia de spânzurat.

— Era frumoasă?... întrebă cu interes doctorul.

— V'am spus, o Kati oarecare... Azi mi-o schițez din memorie: o făptură mică, firavă, fără sâni, fără șolduri, cu un chip insignifiant, de un alb murdar, ca și cum ar fi fost curățit cu miez de pâne. Avea un nas cam lung, bărbia arcuită și ochii al-

baștri, mari și rotunzi. Dar o înfrumuseța farmecul tinereții, care umple de conținut cele mai searbăde profiluri, iar mie îmi poruncea imboldul tinereții care nu stă să descifreze canoanele frumuseții...

— Atunci, ți-a devenit amantă ?

— De bunăseamă.

Și acum discuția se porni asupra rolului servitoarelor în vieța erotică a bărbaților. Erau ele bune amante ? Nu s'ar fi putut spune. Dar, indispensabile la un moment dat...

— Recunoașteți, făcu magistratul, că fiecare din noi am trecut pe aici... dar pentru nici unul amorul unei servitoare n'a constituit un caz de conștiință...

De câtăva vreme astronomul tăcea, privind cu ochi micșorați în gol. Nu s'ar fi putut spune unde-i sunt îndreptate gândurile, spre dunga violetă a dealurilor după care urmau petele argintii ale munților, sau, lăuntric, în depărtatele ținuturi ale vieții de ofițer tânăr, în camera mobilată cu toate ale ei: patul șubred de nuc, dulapul ce stă mereu deschis, spălătorul de tablă, scaunele cu spetezele rupte....

— De bunăseamă cucerirea n'a mers greu ?...

Din nou, astronomul își răsuci mâna dreaptă din încheietură.

— Vreau să vă rezum schematic — iertați-mi didacticismul profesional — timpii acestei drame.

— A fost o dramă ?

— Da.

— Primul timp... Intorcându-mă într'o noapte acasă, am surprins în grădină, îmbrășișafi, pe Kati cu ordonanța mea. Să vă spun cinstit, scena m'a turburat profund. L-am chemat pe soldat să-mi tragă cismele și între acestea i-am spus, jumătate în glumă, jumătate în serios: Mă, Porfire, să mi-o treci și mie... Știi, între camarazi buni...

— Il chema Porfir ?... întrebă magistratul.

— Da. Ce găsești curios ?

— E nume rar pe la noi.

— Era Basarabean.

Intre cei trei prieteni se lăsă o tăcere stânjenită, un fel de neliniște, fără sens de altfel, de oarece astronomul de abia începuse povestea.

— Timpul doi. Atac direct : Kati, te aștept la noapte... — Nu se poate, dom locotenent... — Cu Porfir se poate și cu mine nu ?... Să-ți fie rușine !...

— Ciudat, replică doctorul, fetele astea n'au atâtea scrupule

— Timpul trei... continuă astronomul. A venit într'o zi mamă-sa cu ouă și găini, la oraș. Am recunoscut-o, am chemat-o la mine. — Ce face atâtea nazuri, Kati ?... — Nu știu, dom locotenent... Eu îi spui să fie supusă, că dela un om de seamă mai cade un ban, își mai face o haină... — Ascultă, femeie, ai dela mine cinci sute de lei... Și am cumpărat pe fată dela mamă...

Doctorul părea plictisit de scrupulele astronomului. Înțelegea cam cum au decurs lucrurile și atâtea analize pentru o greșală care privea mai mult pe mamă, i se părea excesivă și chiar nenaturală.

— Timpul patru... făcu astronomul

Atât doctorul cât și magistratul deveniră atenți.

— Timpul patru... Intr'o zi Porfir a dezertat. Asta, pentru mine a fost o lovitură groaznică. Era un băiat minunat... și eu trebuia să-l denunț. Am bănuit numai-decât cauza : Kati... — De ce-a dezertat Porfir ?... — Fiindcă nu-l iubeam. Eu iubesc pe altcineva.... — Va să zică din cauza ta a dezertat un ostaș ?... Da, din cauza mea.

Și mă privea ținută. Încăodată: — Din cauza ta a dezertat un ostaș?... Ea, cu aceeași fixitate în privire: — Da... Atunci am deschis brațele larg și repezind palmele, am plesnit-o când pe un obraz când pe celălalt. Apoi devenit brută, am trântit-o la pământ... și parcă mă văd lovind-o cu piciorul și parcă îmi aud și azi țipetele: — Ticăloaso... stricato... A dezertat un ostaș pentru tine... pentru o putoare ca tine...

Astronomul se opri din vorbă. Gâfâia ca un om care s'ar fi oprit din luptă. Avea fața palidă și ochii turburi și parcă-i tremurau chiar și mâinile..

— De atunci am rămas cu ticul ăsta... Din când în când îmi frâng mâna dreaptă din încheietură. E amintirea lăsată acolo de puterea cu care am lovit o femeie.... Și, încă ceva... mă obsedează mereu, mereu... și când vorbesc și când lucrez, și chiar când dorm, două pete roșii... Parcă toate obiectele din lume sunt așezate pe un fond roșu.

— E boala numită acromatopsie, făcu doctorul.

— Nu... Sunt cele două pete din obrajii fetei, urmele palmelor mele pe acei obraji albi, parcă frecați cu miez de pâine...

— Orișicum, prea mult scrupul... făcu doctorul, pentru o...

— Adevărat... pentru o Kati oarecare...

* * *

A doua zi, disdemeață, profesorul scoborînd în hol găsi pe doctor, care-l aștepta. Se oferă chiar să facă plimbarea împreună. Ciudat. Doctorul nu era un matinal, și apoi sedentar înrădăcinat avea pentru excursiile înafară de incinta băilor o adevărată repulsiune.

— Dragă, îți mărturisesc... Povestea ta mi-a scormonit în suflet un interes cu mult mai mare decât aș fi crezut. Ea m'a urmărit pretutindeni... și la masa de seară, și la partida de șah, și parcă chiar în somn... fiindcă s'a înfipt în sufletul meu ca o țeapă în deget.

— Cunosc, doctore, acești spini iritativi ai sufletului, care sgândăresc, destramă și împrăștie gândurile și simțirile din comoda lor așezare...

Trecuseră prin parc fără să se oprească. Aerul de aici era silit. Prea mirosea a nisip stropit și a iarbă ofilită. Și era o dimineață jilavă, îmbăcsită de nor cald coborînd până 'n pământ. Mai ales pe doctor îl plictisea artificiala ornamentare a peluzelor, cu cecurile de garoafe și gura-leului înconjurând motivele de pământ, pe care se vedeau instalați palmieri, ficuși și filodrendroni, aduși pentru vară din sera grădinii. Il plictisea alergătura domestică de dimineață, chelneri, oameni de serviciu... Voia să ajungă în pădure, avea lipsă de duhovnicia autentică a unei tăceri și de tovărășia vegetației hogate. Aci vorba, își dădea seama, era mai deslușită, iar sufletul judeca mai cinstit. Incepu cu o voce învăluită, potrivită mărturisirilor:

— La fel cu tine, am avut și eu amante servitoare. În meseria noastră e un fapt curent. Spitalele adună de-a-valma medici, interni, infirmiere, servitoare... Și totuși din acea mulțime, povestea ta mi-a reamintit una. Terminasem studiile, deci nu mai aveam scuza tinereții și, însurat fiind, nici pe cea atât de comodă a unei trebuințe firești...

— Cum o chema?

Doctorul dete din umeri.

— Nu-mi amintesc. Atâta aglomerație câtă este în memoria noastră că nu mai lasă loc și pentru numele amantelor... Dar era o făptură firavă, fără sâni, fără șolduri, cu un chip insignifiant, de un alb murdar, ca și cum ar fi fost curățit cu miez de pâine și cu ochii albaștri care mă fac să mă gândesc la...

— Kati ?

— Da.

— Astronomul tăcea. Iși afundase mintea în adâncul sufletului. Tăcu și doctorul. În jurul lor o tăcere stranie. Pașii parcă erau de pâslă în pământul moale al cărării ; din frunzișul mesteacănilor se alegea un nor subțire și înfiorat, iar cerul întunecat îi înăbușea ca o pânză impermeabilă.

— La fel cu servitoarea ta Kati, și a mea avea o mamă și, închipuește-ți ce asemănare... împreună, mama și fata, s'au prezentat la mine în ziua angajării. Pe acea vreme, nevastă-mea era dusă cu copiii la mare și eu mă ocupam de treburile casei...

— Și pe urmă ?...

— Lucrurile s'au petrecut ca și la tine, cu o surprinzătoare asemănare. Eu am dorit-o, ea a refuzat... iar mamă-sa — era și ea servitoare — mi-a venit în ajutor.

— „Iubește, domnule doctor, pe un domn mare și uită că bărbatu-său-umblă s'o omoare...”

Astronomul se opri din mers. Fața lui atât de bine strunită se lăbărțase; ochii i se făcură cețoși și în colțul gurii îi apăruse un ușor tremur, iar ticul lui din mâna dreaptă devenise mai nestăpânit.

— Și a fost a mea... continuă doctorul. Dar când să se întoarcă nevasta dela băi, am concediat-o, deși mamă-sa se ruga : „N'o concediați, domnule doctor, c'o omoară bărbatu-său...”

Astronomul avea impresia că vede în urmă ca printr'un ochean.

— A omorît-o ?... țipă el.

— A omorît-o... confirmă doctorul.

Acum, sufletul profesorului anticipa parcă vorba doctorului.

— A omorît-o cu securea și eu a trebuit să-i fac autopsia.

Într'o clipă, zvâcnită în frânturi ca o scăpărare în beznă, profesorului i se desfășură pe dinaintea minții, întreaga dramă : Kati, omul cu toporul ridicat... capul despicat... mese de autopsie...

— Groaznic... se înfioră el.

— Groaznic... repetă într'un ecou sugrumat doctorul.

Merseră multă vreme în tăcere și fiecare simțea cum celălalt se frământă.

— Nu-ți poți închipui, făcu într'u târziu doctorul, ce chin e ăsta, să faci autopsia unei femei pe care ai avut-o.

Și, după o clipă de gândire :

— Ieri te sfătuiam să n'ai scrupule... Mă mințeam... Dacă eu n'aș fi gonit-o, ea n'ar fi fost ucisă... Aș putea spune că eu am ucis-o...

— Nu... ci eu !...

— Să nu exagerăm... N'avem niciun motiv să credem c'a fost una și aceeași ființă...

Astronomul însă nu putea renunța la gândul său. Avea impresia că posibilitatea lui de cunoaștere depășise acum lunetele astronomiei și calculele matematice, și că între cele două întâmplări nu era o coincidență, ci o potrivire și o continuitate de fapt.

— Ea a fost... Intuiția mea nu greșește. Imi spune precis că ea a fost...

— S'ar putea să fi fost... e probabl însă că nu... Dar în orice caz a fost... o Kati oarecare...

* * *

Găsiră pe magistrat la locul lui, pe banca de lângă marginea lacului. Era gânditor și chiar abătut. Cei doi prieteni, cu sufletul plin de amărăciune, își explicară

tristețea lui fiecare pentru sine cu aceleași gânduri negre. Sunt clipe de saturație, clipe în care te cuprinde o oboseală de viață, în care ți se face desgust de tine și de tot ce există în jurul tău, clipe însoțite de o desnădejde fără margini și de o dorință de a nu mai exista.

Judecătorul privea în luciul apei ca într'o oglindă și totuși nu alegea nimic din frumusețea lacului sau din jocul razelor de soare care împrăștiu acum negura. Ochii lui odihneau doar, privirea îl alerga departe parcă înapoia minții printre amintiri, gânduri vechi și simțăminte de odinioară. Se trezi zăpăcit, bâjbâind parcă, la chemarea doctorului.

— Ne-am făcut niște triste confesiuni... începu doctorul, niște confesiuni, parcă impuse obligator de povestirea de ieri a prietenului Sorin...

Din ochii judecătorului se risipiră umbre parcă de argint brumat.

— Și eu tocmai la asta mă gândeam, sau mai bine zis priveam... Fapte, firești la lumina clipei de față, devin drame în teatrele trecutului.

Era un tip nervos, firav și foarte agitat. În războiu fusese poreclit „ceas stricat“. Mic, cu trupul încorsetat, fața albă, ochii negri, părul mățos, avea în el ceva de satin și antracit, un ins care ai fi gândit că nu trăiește decât clipa de față după repezeala și veșnica-i neliniște.

— Inchipuiți-vă, izbucni el, că și în viața mea a fost o Kati... o Kati oarecare.

Pe cei doi explozia nu-i surprinse. Parcă se așteptau la ea. Sentimentul de potriveală, de concordanță în același destin, se accentua. Judecătorul nici nu așteptă să fie tras de limbă, ci numaidecât începu povestirea.

— Mă găseam cu o echipă de studii, o anchetă socială cum se spune, în munții Apuseni. Student pus pe „viață“, nu scăpam nicio ocazie de petrecere. Mă socoteam om întreg, socotind pe același plan interesul științific, excursiile de plăcere și iubirea, pe unde se nimerea...

— Așa-i... aproară ceilalți.

Fiecare se simțea acum mai liniștit, prin mărturisire.

— În munți te copleșește o bogăție nouă de imagini, de senzații... și iubirea, prin faptul izolării, căpăta un spor de viață și de farmec... Aș putea spune că am iubit-o acolo, în munții Apuseni, în casa ei de lemn, izolată, cum sunt locuințele pe acolo cățarate pe culmi de deal sau ascunse în fund de văi...

— Cel puțin ai iubit-o ?...

— Asta nu știu... Inșă am fost cinstit chemând-o la București. Ii propusesem să-i ajut, să fac din ea o infirmieră de spital sau o moașă. Mai ales mamă-sa se arăta încântată. Era văduvă necăjită și perspectiva de a face din fi-sa o doamnă de oraș o scotea din minți.

Acum fenomenul de concordanță nu-i mai surprindea de fel. Și aci o Kati oarecare, și aci o mamă...

— Dar promisiunea, pe cât se părea de ușoară acolo în munți, pe atât de greu se înfăptuia la oraș. Alte preocupări, alte gânduri, alte stări de suflet. Femeile mă plictiseau și n'aveam decât un singur gând : să mă descotorosesc de ele...

Magistratul se ridică, cei doi prieteni îl urmară. Și fiindcă magistratul tăcea, tăcură și ei, dar își dădeau seama că întâmplarea nu se isprăvisese așa ușor, că trebuia să aibă, în virtutea aceluiași fenomen de potrivire, și un epilog.

— Și într'o zi, continuă magistratul, trecuse doar un an, eram tânăr judecător, m'am trezit cu mama...

— Singură ?... făcură în același glas prietenii.

— Da... — Am venit, domnule judecător, să vă rog de îndurare... Veți judeca pe un om, pe bărbatul lui Kati... Și dintr'odată mi se deschise un sentiment de mulțămire. În fine puteam face ceva pentru familia ei... — Cu ce-i vinovat, dragă?... — A ucis... Eu mă speriai : — A ucis?... Pe cine?... — Pe Kati?...

Acum se lăsase o tăcere înmărmurită, ca noaptea într'o stepă. Și păcatul fiecăruia îi apăsa greu ca păcatul lui Cain. Vieța zilnică te fură la oraș, dar în clipele de răgaz și odihnă îți deșteaptă vina care, în suflet, doarme iepurește. Același gând îi chinuia pe fiecare.

— Oare ea să fie?... Aceași Kati?... întrebă astronomul care parcă voia să opună o rezistență acestei ne mai pomenite întâmplări.

— Ea e... confirmă magistratul. Din descrierea ta am recunoscut ieri pe Porfir, ordonanța... n'o să-i uit niciodată chipul caraghios, capul cela umflat pe trupu-i subțire, obrazul blond și pistruiat, cu ochii mari, rotunzi, și de culoarea castanelor... ochi de cal. L-am avut în fața mea în boxă și acum, taie sare în Ocnele Mari...

Astronomul își simți sufletul speriat. Încă o împotrivire : poate nu era Porfir, ordonanța lui de odinioară... Dar atunci era un Porfir oarecare, după cum amanta lui fusese o Kati oarecare. Și o rușine se revărsă parcă în toată făptura lui, o milă ne mai pomenită pentru omul nenorocit. Atunci izbucni în el o trebuință de a se pocăi de a se arăta vrednic de situația sa morală și socială și o dorință de a îndrepta acest fapt.

— Ajungând la București voi interveni pentru grajire... Am prieteni...

— Nu... se împotrivi magistratul.

Ceilalți doi îl priviră mirați. Ooare pentru ce se trezise în el, cu atâta forță, conștiința profesională ?

— Eu l-am vizitat de atunci în temniță.

— L'ai vizitat ?

— Da... de mai multe ori și e din ce în ce mai îndârjit... Odată l-am luat de o parte să-i vorbesc, să-l sfătuesc... Știți ce mi-a răspuns?... „Dacă scap de aici, mai ucid pe unul din ei...”

Astronomul repetă cu amărăciune :

— Pe unul din ei ?...

Doctorul interpretă :

Și deodată se simțiră tovarăși și complici. Grea senzație. Oare din cauza lor zăcea în temniță un criminal?... Firește, nu. Tinerețea justifică orice aventură amoroasă. Dar în același timp, cu discreție, fiecare își mișcă coatele la spate, parcă să se încredințeze dacă sunt slobode și nu sunt legate cu funii ca la tâlhari.

Iunie 1940.

P O E S I I

DE

GH. TULEȘ

RUGACIUNE

Gândul meu și gândul tău
Milui-le-ar Dumnezeu,
Izbăvi-le-ar de cel rău,
Gândul tău și gândul meu.

Fruntea mea și fruntea ta,
Gând le-ai scris cu peană grea,
Mirui-le-ar Precista,
Fruntea ta și fruntea mea.

Visul meu și visul tău,
Intări-le-ar Dumnezeu
Zborul prin amurg de hău,
Visul tău și visul meu.

Moartea mea și moartea ta,
Vaet lung de cucuvea,
Ușura-le-ar Precista,
Moartea ta și moartea mea.

SUNT UN SĂRAC CU DUHUL

Sunt un sărac cu duhul, ca'n Scriptură.
Mă rog cu florile în bățatură
Și când îmi bate liniștea'n ferestre
Ii dărui numai cântece, de zestre.

Ogrăzii mele îi făcui eu straiul
Așa cum îmi închipui c'o fi raiul:
Cu iesle, cu viței, cu buruene
Și cu dulăi ce găfăe de lene.

Ies noaptea cu ulciorul într'o mână,
Il umplu cu scânteii dela fântână
Și ud crătițele ce mă așteaptă
Sub paza lunii ca o piază dreaptă.

Când caut sus, prin vișini și prin piersici
Văd îngerii, aieve ca'n biserici,
Și Maica Precista, în haină verde,
Și'ntinde mâna'n vânt să mă desmierde..

Ca să o strâng în donița cu toartă,
Intreagă vremea mi s'a strâns în poartă
Ca un albastru iezer de lumină.
O să descui, să gălgăe'n grădină.

CA PLOPUL, SINGUR ȘI ÎNALT SUB STELE

Voi toarce flori de soare și de lună
Pe streșinile mari
Și umbra neagră-a socilor amari
Pe prispe să se pună.

Ca o velință nouă și ușoară.
Pereți gătiți cu flori
Să pară revărsatul unor zori
Ori flăcări de comoară.

Lăuntrul să miroasă a livede.
A pere, a gutui,
A mere albe, roșii și gălbui
Și-a levăntică verde..

Să flăcăre icoana ca o taină
Asupra mesei lungi.
Coperământul ei urzit cu dungi
Să fie gând și spaimă.

În liniștea brumată de răcoare
Voi sta pe-un scaun greu.
Imi va grăi prin liniști Dumnezeu
Din tronu 'nalt de soare.

Voi răsfoi hrisoavele 'nflorate
Din vremea de demult
Cu graiul bun, pe care să-l ascult
Sunând în înserate.

Prin iederi, vrăbiile să se certe.,
Eu să privesc din prag
Cum troița se'nclină pe-un pribeag
Ce-a 'ngenunchiat să-l ierte.

Ca plopul, singur și înalt sub stele,
De nimăni să nu știu
Verzue, noaptea cerului pustiu
Să freamăte'n argele.

PĂDUREA CU NĂLUCI

De după fiecare pom
Mă strigă'ntr'una nu știu cine..
Ii caut chipul, nu e om
Și nu știu ce-o fi vrând cu mine.

Din iaz îmi pare că tot ies
Năluci de abur ce mă cheamă.
Au grai ce n'are înțeles
Și de chemarea lor mi-e teamă.

Aud în fiecare crâng
Un cântec lung, cu dor ce doare.
Merg după el, ascult și plâng.
Și cântecul al cui. e oare?

Pădurea-i plină de năluci.
Mă risipesc cu fiecare,
Mă pierd cu ele la răscruci.
Eu cine sunt în noaptea mare?

IN GRĂDINA RAIULUI

In grădina raiului,
La mijloc de cer,
Șipotele graiului
Tefere de ger.

Fericiții, închinând
Frunții zorilor,
Strâng în palme, colindând,
Roua florilor.

Limpezesc poveri de mir
Maicii Domnului
Depe foi de calomfir,
Floarea somnului.

Cearcăne de sfinți pe sus,
Trâmbiți de văzduh,
Uite Tatăl, cu Isus
Și cu Sfântul Dun.

La o margine de iaz
Poposesc tăcut
Și pe fiecă obraz
Infloresc sărut.

CĂLARE PRIN ZĂRI

Cântând hoștește trec călare.
Islazu-i roșu de scafei.
Când caut către ei, îmi pare
Că m'ași află prin dimineți,

Că părul meu, bătând în vânt,
Ar risipi 'mprejur lumină.
Sunt soarele și pe pământ
Scafeii roșii mi se 'nchină.

Și calul alb, cu flori la gât,
E'naripatul din poveste;
Pe urma zmeului urât
Gonim, să-l prindem fără veste.

Pe urma nopții ce s'a dus
Gonim prin troscot și prin rouă,
Pe când din zborul meu, de sus,
Se scutură o ziuă nouă.

CÂNTEC PE DUNĂREA DE JOS

Am închinat în cântecele mele
Acestui fluviu larg,
Pe care, cu amurgul la catarg,
Plutesc corăbii grele.

Acestei ape care curge 'ntr'una
Cum veacul curge'n veac,
Pe când deasupra-i, crește, ca un mac
Al nopții calde, luna.

Mi-e Dunărea hotar și'mpărăție .
Sub sălciile ei
Se umple tămâioara de scânteii
Când ziua se subție.

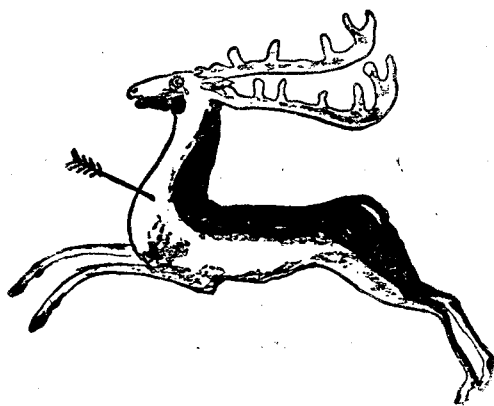
Ca un sălbatec rătăcit în baltă
Cu luntrea lui de stuh,
Călăuzit de steaua din văzduh
Prin papura înaltă,

Pletos și ars de soarele amiezii,
Am pescuit pe-aici,
Impresurat de stârci și de ciuvlici
Ce sar pe mal ca iezii.

Am chiuit când trestia uscată
Ardea ca un oraș,
Când fumul răsucit și uriaș
Gonia pe balta toată.

Și când, mocnind sub geruri lespezi lucii
Sia Dunărea din mers
Trăgând din greu la sanie, am mers
Să car la mal butucii.

Sunt scitul crud, pescar pribeag și tare
Pe Dunărea de jos,
Și cânt cu glasul meu ursuz și gros,
Vâslind pe apa mare.

P O E S I I

DE

ȘTEFAN BACIU

INSINGURATUL

Melancolic, tăcut, obosit și semeț,
Cutreer în vreme, căutând fără grabă,
O piatră de aur, un imn fără preț,
Grămădind un veac într'o simplă silabă.

Tu frunte ce-apani, viscolind cu lumini,
Tu vis ce cobori cu trenă de stele,
Mereu rătăcind prin aceleași grădini,
Ascuns în nimbul meu ca'n perdele.

Nimica primind, eu totul am dat,
Fluerându-mi ogarii sburai printre semeni,
La soare privind, visez ne'ncetat:
Lumină de lună, cu mine te-asemeni.

Ce lucru nu cântă, de știi să trezești,
Un straniu sunet, vuind în adâncu-i?
Bolnavă lumină, te stingi și trăești,
In marile taine — de ce te mai tângui?

Cununa mea aspră, te-urăsc și te vreau,
Te port printre oameni cu-acelaș dispreț,
Golitul pahar îl umplu și-l beau,
Melancolic, tăcut, obosit și semeț.

DE SUS...

Și poate n'o s'ajungă lumina ce v'am dat-o,
Obtuză adunare de țeste mici și reci;
În miezul unei strofe, ce-aici am ferecat-o,
Am distilat tot duhul din sute de poteci.

Vreți poate alte ritmuri, voi gânduri oboseite;
E mult prea clară harfa din care eu vă cânt?
Eu n'am creat nici nimburi din stele ruginite,
Ci din mocirla voastră, am chinuit pământ. .

Luceafărul și luna, doar ele mi-au fost rude,
Logodnică, tristețea din mările de sud,
De mult prea multe lacrimi, vântrelele mi-s ude.
Și de tăcere albă, cuvântul nu-l aud.

Prea singur între singuri, am fost întotdeauna:
Un geamăn frate florii ce încă n'a crescut..
Mă zămislise piscul și m'a furat genuna;
Am evadat din nouri și m'ați pierdut în lut.

EUFORIE

Vezi, seara ca un sior pe lume,
Închide ochii și deschide ușa
Și veți simți o undă fără nume:
E ziua ce-și împrăștie cenușa.

Sub lampă, fruntea peste albe pagini,
(Un ciob din marele meu vis)
Își varsă o risipă de imagini,
Ca greu argint, pe-un colț de manuscris.

Te știu alături și te simt în mine;
Ce cântec mă'nsotește'n mers,
Ce ploaie mare tremură și vine?
— Doar tu și unda unui vers!

CUGETARE ȘI ACȚIUNE

— O SINTEZĂ A PERSONALITĂȚII —

DE

GR. TĂUȘAN

Urmând o lege a inteligenții umane care își găsește o satisfacție în aflarea de discordanțe și contrast, s'au pus de multe ori în conflict cele două temperamente, socotite ca deosebite și anume: temperamentul de interiorizare, care ar fi o caracteristică a intelectualului și temperamentul omului de acțiune, înclinat spre exterior, spre faptă și spre depășire de închisă individualitate.

Făcându-se această distincție temperamentală, se urmărea o directivă a inteligenții omenești dornică de a găsi dualități, contraste și tranșiții.

Este atâta de firească această dinamizare dela un pol la altul al cugetării, este atâta de înrădăcinată dorința de a găsi disonanțe nu numai asemănări, încât literatura, care este un artificiu prin care omul modifică datele realității, a pus totdeauna accentul, mai ales în teatru, pe acest conflict de temperamente; omul bun alături de cel crud, cel sincer față de fățarnic, sfătuitorul desinteresat față de mincinosul egoist, și așa mai departe. Acest conflict de temperamente a găsit în romantism una din formulele oarecum tipice ale teatrului lui Victor Hugo și ale literaturii lui romantice. Dar, chiar și în afară de tendințele hugoiste, este un fapt cunoscut și anume că există în literatura tuturor timpurilor înclinarea spre găsirea de discordanțe etologice — de deosebiri între oameni, pe bază de simțiri și atitudini.

Dealtfel, această înclinare intelectuală spre găsirea de contraste izvorăște dintr'o instinctivă cunoaștere a esenței vieții sufletești însăși, care apare în conștiința deplin luminată ca o trecere dela uniform la deosebit, dela banal la neașteptat. Fără aceste lovituri date monotoniei evenimentelor externe, poate că conștiința ar amorți ca sub influența unui narcotic și ar cunoaște mecanizarea instinctelor care apropie atâta de mult psihicul de biologic și de material.

Pentru a reveni, deci, la deosebirile temperamentale ale omului de cugetare și ale celui de acțiune, putem afirma că ele fac parte dintr'o tendință sau o metodică aproape instinctivă, proprie observatorului și cugetătorului.

Totuși, dacă există tendința aceasta de a stabili contraste între ființe și lucruri, trăește discret, deși cu mai puțin ecou în viața practică, atitudinea de împăciuire și de conciliere între contraste; după cum alături de furia războiului nimicitor, viețuește și floarea rară a împăcării și iubirii între oameni, ca un ideal ce încălzește sufletele îndoliate de conștiința adversităților istorice.

Aplicând această pornire spre conciliere a contrastelor și deosebirilor, care în lumea filosofică a dus la eclecticism fățiș sau la împrumuturi fertile între sistemele filosofice deosebite, la teza ce o studiem aci, putem afirma existența unei punți de trecere dela omul de laborator, de bibliotecă și de gândire solitară la omul ce-și trăește viața în desfășurarea de energie, în cuceriri de fapte externe.

Acele două atitudini simbolizate prin Ianus al mitologiei antice, sunt de fapt, credem noi, concludente și aliate, omul de cugetare fiind o altă față a aceleiași ființe sufletești ce se manifestă prin dorul de mișcare externă, precum omul de acțiune externă este o prelungire pe plan sufletesc a cugetării contemplative. Muncim pentru că gândim și gândim în atitudini de contemplare pentru că urmărim fapte.

Este adevărat că aparențele nu ar da drept la această constatare.. Să privim aparențele..

Iată omul de cugetare. Stă deobicei dincolo de văltoare.. Retras în cabinetul de studiu, mulțumit în lumea aceea care își găsește ecou nu în răsunset, ci în pagini tăcute, trăind oarecum vizionar, pentru că înlocuește concretul sensibil cu lumea fantasmagorică a gândurilor ce fac o lume aparte și e o creație oarecum personală a lui, omul de gândire pare că este un claustrat al sufletului său propriu. Se închide ca să nu vadă, — dacă e om de știință pur abstractă. Sau se dedublează de orice altă activitate, dacă e naturalist, pentru că privind lumea dintr'un unghi de o pură contemplare pasivă, să izgonească din mintea lui preocupările ce l-ar duce la politică, la oștire, la comerț sau la orice altă formă de activitate externă. Ar merge atât de departe acest desinteres față de acțiune, până la acea ignoranță tradițional admirată a lui Archimede, care nu-și întrerupea reflecțiunile fizice și matematice, deși lângă el stau ostașii romani ce cuceriseră cetatea în care trăia. Acest desinteres față de exterior și vremelnice, a servit astfel ca o nuanță distinctivă a omului de cugetare, a poetului, a cugetătorului, a filosofului și a omului de reflecție în general, față de oratorul politic, de cuceritorul strateg, de activul industriaș, de voiajorul explorator. O lenie care duce la creația artistică ori la descoperirea unui adevăr nou, de o parte, și o trudă care ajunge la cuceriri pe planul practic, pe de altă parte, — iată o formulă de discriminare a temperamentelor, găsită prin observarea, fără de adâncire a faptelor omenesti.

Un filosof francez, A. Fouillée, s'a ilustrat, însă, prin găsirea unei identități esențiale între idee și faptă, între forța ce gândește și forța ce desăvârșește; între gândul imaterial și exteriorizarea lui, prin acea fecundă și originală teorie a ideilor-forțe.

Nu intenționăm să aprofundăm aci teoria lui Fouillée, — filosoful francez căruia trecerea timpului îi adaugă o dreaptă cunoaștere a originalității și a fecundității lui. E destul să reamintim că pentru el, orice idee, nu este numai o icoană mai mult sau mai puțin credincioasă a realității, — nu este numai o formă a conștiinței care ne lămură asupra evenimentelor ce ne înconjoară, dar ea este prin chiar faptul că apare în lumina sufletului, un nucleu de viață nouă, care începe prin ea. Ideia poartă în ea, prin chiar faptul că există, origina actului. Ea este mobilitate și nu numai cunoaștere. Este act și nu numai contemplație.

A avea o idee este a porni o acțiune — în conceptul filosofiei lui Fouillée. Dacă

nu realizăm tot ceea ce gândim sau dacă nu dăm curs oricărei idei, nu este din cauza sterilității ei motrice, pentru că ea e mișcare nu numai oglindire de mișcare, ci din cauza conflictului dintre ea și celelalte forțe de oprire pe care un suflet le întâlnește în calea lui.

Desigur că această filosofie rezolvă în sens unitar ceea ce ne propunem să arătăm aci, și anume că omul de idei este o altă față a omului de acțiune și că între strateg, de o parte și om de bibliotecă, de altă parte, nu e decât o diferență de privire, un aspect și nu o specificitate de esență.

Dar filosofia lui Fouillée, care își păstrează interesul ei întreg în sfera cercărilor psihologice și metafisice — chiar dacă în câmpul atât de controversat al sistemelor filosofice, ar fi infirmată sau izolată, — chiar dacă în aventuroasa viață a ipotezelor metafisice, conceptul lui Fouillée va găsi critici fundamentale și decisive, — rămâne dincolo de metafisica ce o sugerează ideile-forțe, observarea curentă și depărtată de orice interpretare metafisică și anume că nu poate fi om de acțiune decât acela care e dublat de un cugetător și nu există cugetător oricât ar părea de izolat de restul lumii, care să nu poarte în el, ca instinct al vieții lui sufletești, ca îndemn și ca directivă a gândurilor, perspectiva actelor, a conduitei viitoare a vieții concrete de viitor.

Dealtfel toți marii oameni de acțiune, chiar marii ostași a căror preocupare ar părea că trebuie să fie numai coordonarea acțiunii, sunt nu numai cugetătorii prudenți în arta strategică, dar și cugetători pe alte terenuri. Ne reamintim că Cesar era un istoric și un gramatic subtil, care nu-și întrerupea studiile nici în timpul cât conducea peste Alpi armatele sale triumfale.

Ne reamintim deasemeni de acei oameni politici, trăind în viață de luptă și care găseau în contemplarea senină, un izvor al vigoarei lor de acțiune. Clemenceau, faimosul „tigrul“, temutul polemist și conducător politic, a scris teatru. Gladstone, marele om politic englez era un pasionat elenist și unul din comentatorii cei mai bine informați ai lui Homer. O curiozitate: a descoperit pentru prima oară, din textele lui Homer, faptul curios că Grecii vechi nu cunoșteau toate culorile pe care le simțim noi. Goethe, pe care istoriografia literară îl numește „olimpianul“ nu era el omul politic încărcat de răspunderi oficiale și activul conducător al teatrului din Weimar?

Și într-o sferă mai mică, dar mai apropiată de noi, să reamintim oare viața de istoric a lui Kogălniceanu, cu aceea de curajos om de acțiune, răscolitor de documente și reformator până a fi revoluționar?

Ne aflăm astfel în fața unei sinteze profunde între acțiune și gândire, care face din om, din omul cu puteri de viață originală, un factor de progres pentru lume.

Concordanța naturală dintre omul de cugetare și omul de acțiune, care se unifică într-o aceeași entitate psihologică, are și excepții numeroase. Ele iau aspectul cugetătorului, lipsit de orice înclinare dinamică și de orice element motrice, ca urmare a gândurilor sale și aspectul omului de acțiune în care singură pornirea instinctuală ca o forță nedisciplinată a naturii, trăește.

Avem astfel tipul eruditului fără voință, care fără să meargă până la tipul neuropatologic al „abulului“ prezintă totuși caracteristica omului în care s'a expulzat factorul activ, direcțiunea spre fapte. Astfel de tip omenesc îl constituie erudiții, cari se închid într-o minusculă specialitate, statisticienii care nu au în vedere un scop general, ci se pasionează pentru numărătoarea lucrurilor, operație inutilă dacă lucrurile nu sunt înregistrate într-o clasă generală și într'un principiu superior. Oamenii care nu urmăresc nici o problemă, nu au o directivă a cercetărilor lor intelectuale, ci au numai vițiul lecturii nedisciplinate, fără program și fără sistemă, aceștia sunt

cugetători sterili de felul aceluia Pic de Mirandola, de clasică aducere aminte, ori ca acei poligloți ce cunosc nenumărate limbi, fără a fi de folos prin ceea ce știu filologiei ori lingvistice. Toți aceștia nu cunosc farmecul ademenitor al invenției, al soluțiilor luminoase, ori descoperirea unor fapte de real folos...

Adevăratul om de știință, deși are sentimentul desinteresării față de viața practică, este totuși oarecum în forul său intim un ispitit al înfăptuirii, pentru că chiar și cea mai abstractă construcție matematică, are în depărtările ei ultime, când ese din misterul minții celui ce o face, o aplicare practică. Confortul vieții de azi, ori cele mai diabolice invenții de natură mecanică, sunt produsele muncii abstracte a savanților liberați de preocupările vieții concrete, dar cu sentimentul totuși obscur ce îl vor fi avut că investigațiile lor pe planul abstract nu se poate să nu rezolve într-o zi vreo nevoie a vieții practice.

Ne luminăm casa, ne urcăm cu ascensorul, ascultăm radio ori vorbim la telefon grație muncii atâtor cugete interiorizate, care totuși în calculul lor abstract au lucrat sub finalismul înfăptuirilor, pe care oarecum instinctiv le întrevedeau.

La polul celălalt al vieții, dincolo de eruditul fără utilitate socială, tocmai pentru că îi lipsește elementul dinamic al acțiunii și pe care o întrevede cugetătorul adevărat, stă agitatul descris de La Bruyère și de Teofrast, tipul omului care aleargă, fără scop, muncește fără program, se străduiește fără ideal, se pasionează fără continuitate, lovește fără convingere, se bucură de succese ce n'au consistență și este învins de piedici imaginare. Astfel de temperamente nu constituie tipul omului de acțiune ci pe acela al omului care este stigmatizat de poporul nostru, cu epitetul de „pierde-vară”. Muncitor neînregimentat în oștirea muncii sociale, pasionat de himere sau de scopuri egoistice, evident că un atare om de acțiune este mai degrabă un om de acțiune dizolvantă ori deprimantă.

Ceea ce trebuie astfel să urmărească cu râvnă educatorul și mînuitorul de oameni este creierea și consolidarea tipului armonic al vieții în care cugetătorul să fie un om de acțiune și omul de acțiune să fie un rezultat fericit al cugetătorului. Numai îmbinarea între omul interiorizat în gîndurile lui, ca într'un laborator de combinații noi și omul care după ce a eșit din mijlocul aparatelor și cărților știe să dea vieții prețul ei, sporind comoara de fapte și desăvîrșind în felul acesta adevărata personalitate umană pe planul social.

Atitudinea eruditului, depărtat de nevoile sociale, ori a agitatorului liberat de constrîngerile unui program de lucru folositor lumii, sunt, astfel, scăderi ale personalității omenești, scăderi ce trebuie evitate spre binele progresului uman și social.

C O N D A C

DE

VIRGIL ZABOROVSKI-FLOREA

Inalță-Te, prea îndurate,
Și scoate-mă din iad și întuneric,
Din groapa 'n care zac ucis
De multele-mi și grelele păcate,
Mă izbăvește, după cum ai zis,
Mă soarbe 'n saltul cel feric
Al Invierei Tale, o mă scoate
Din hruba neagră, de necurăție plină,
Mă miluește, Doamne, de se poate
Să între 'n așa nopțe și gunoi a Ta lumină!
— Am coborât odată 'n omenească tină
Și 'n fiecare zi de veacuri multe
Cobor pentru acei ce vor să mă asculte
In mii și mii de-altare, în potire
Și nu pentru-al lor aur și safire
Ci pentru buze-întinate, însetate
De nescata-mi, vie Bunătate!

P O E S I I

DE

OCTAV SARGETIU

CANTEC TÂRZIU

Mi te culeg — proptit de suvenir —
Din toamnă în toamnă — fagur limpezit —
Și peste câmpul inimii trudit,
Aștern mireasma ta de trandafir...

Nici funigel, nici aripă de stea
Pe unde-a fâlfâit atât dichis;
Ci, singur, porumbelul trist, din vis,
Mai leagănă pe-aproape-aceiași nea.

Sunt umbre violete 'n reverii
Pierduții maci din flora mea rurală
De-atâteaori — cu marmura-ți ovală —
Cuprinși în pumn de dor și elegii.

Să mi-amintesc cât înfloreau alunii
Acum, când las să'nnece toate praful,
Prefir pe echinoxul nostru jaful
Acelei violini ca firul lunii...

Și zilelor de goală fluturare
Le-aprind apusa-ți trecere albastră
Cu degetele blânde în fereastră
Să-mi redeschidă lanuri verzi și zare

TRISTIA

Imi adun cu anii chinurile
Ah! tremolul palid al viorii
Mi-a gonit deapururea cocorii
Și mi-a dat cu lacrimi vinurile.

Lespede peste trecut —
Poate stinsul, freamăt al iubirii;
S'au aprins altora trandafirii
Pentru mine nici un mugur desfăcut.

Umbră după logodiri cu stele
Spicul visului pierdut pe vânt,
Și'n singurătate mă împlânt
Ca 'ntr'un Nord cu cețuri grele...

ELEGIE

Chiamă, de nu le simți încă adunate 'n noi —
Flautele amintirii stinse prin unghere.
Cântec de lumină și de holde — adiere —
Să te-aștept în veghe cum mi te desfoi.

Peste neschimbata zilei albă ceară
— Umbră de arin visând pe ape —
Dimineața 'n pripă strânge-mi mai aproape
Dorurile care vor să piară....

Din colindele-adormite printre vechi stejari
Câte ciasuri umerii-au băut rácoare,
Câte freamăte căzute la picioare
Peste ochii tăi mai negri și mai mari

Clipa soarbe roua depe buze
— Azi îngemânate cu tristețile —
Să ne limpezească diminețile
Care n'au să ne mai fie călăuze..

NU MAI AJUNGEM...

Sunt trist că nu mai pot avea
Lacrima lumii viorie
Iar seara vine fără-o stea,
Crescând în elegie.

Iată, vara 'n frunziș ofilit
Sună anii de vis și ceață.
Amăgiți, n'am mai întâlnit
Frumoasa noastră dimineată!

Holdele 'r. arsa câmpie
Inscriau odată gama fină;
Ne-am depărtat de copilărie,
Ca de primăvară un codru cu rugină

Presimt umerii declinul...
Inima, acordul elegiei...
Zadarnic amintirea-și învechește vinul:
Nu mai ajungem banchetul reveriei!

PRELIMINARIILE CUNOAȘTERII

DE

PETRU P. IONESCU

În articolul nostru trecut (Cunoaștere și Conștiință) ajunseseam la câteva concluziuni caracteristice pe care ne permitem să le împrăștiăm memoriei. Distanța subiect-obiect nu este esențială. Eram, în această afirmațiune de acord cu Fr. Maugé care scrie în „L'esprit et le réel perçu“: „Ea (conștiința) nu este constituită, după cum s'a spus, din opoziția necesară a subiectului și a obiectului; căci această opoziție nu este adevărată decât pentru gândirea reflectată și dispare în vis, în extaz și în intuiție așa cum a descris-o d-l Bergson, cu alți termeni, în momentele de extremă tensiune“ (p. 252). Deși dintr'un punct de vedere pe care nu-l admitem în întregime, autorul citat și pe care l-am cunoscut în urma publicării articolului nostru, ne autoriză să credem că drumul pe care am apucat nu poate fi cel bun. Conștiința — spuneam noi — se situează ca o „tăetură“ ideală, ca frontieră între două realități care *devin* grație acestei tăeturi, diferențiate: către subiect tinzând, *sensul*, pe care l-am numit psihic, al conștiinței; către obiect îndreptându-se, *sensul pragmatic* al conștiinței. Punctul lor de identificare și de despărțire nu este, nu poate fi deci nici subiectivul pur, nici obiectivul pur, ci realitatea unificatoare a spiritului. Conștiința, în acest sens, nu poate avea rosturi gnozeologice, ea nu este „instrument de cunoaștere“ nici sub aspectul ei pragmatic nici sub aspectul ei psihic; ea este un receptacol al cunoașterii în măsura în care este un mod de exprimare, de răsuflare, de manifestare a spiritului. Conștiința nu este o condiție ci un mod de a fi al spiritului și implicit al cunoașterii. Dar dacă dimensiunile ideale ale conștiinței nu mai sunt de căutat în adâncime atunci „etajările“ orânduirile în niveluri diferite ale conștiinței, nu mai au sens. Concluzie de enormă importanță și care nu va întârzia desigur să fie dovedită și pe cale experimentală. Nivelurile de conștiință conduceau la o concepție foarte ciudată despre anumite niveluri de cunoaștere corespunzătoare. Și era și firesc ca într'o doctrină în care conștiința era oarecum condiție, cauză, a cunoașterii, instrument al „aflării“, cunoașterea însăși să fie de atâtea feluri câte feluri de conștiință aveam. Nimic prea compromițător până acum dacă aceste niveluri ar fi fost măcar reductibile. Dar ele erau ireductibile. Dar ireductibil înseamnă, ni se pare, deosebit ca natură. Urma atunci că sunt cunoașteri de natură diferită și ireductibilă. Tocmai aci ni se pare că întâlnim însă marele paradox: ori cunoașterea este aceeași în toate formele ei, la toate nivelurile ei, ori este deosebită ca natură. Dar dacă este aceeași, dacă răspunde aceleași definițiuni esențiale, dacă îndeplinește aceeași funcțiune spirituală, ori unde am

întâlni-o ea trebuie să fie aceeași sau să fie altceva. Dacă însă este deosebită ca natură trebuie arătat la ce nevoie răspunde, ce funcțiune îndeplinește. Aci ni se pare a fi nodul gordian dintre cunoaștere și credință. Pentru a-l desface sau pentru a-l tăia, e nevoie de o poposire mai de îndelungă respirație lângă întrebarea aceasta de chin și de taină a naturii, a formelor și a rosturilor cunoașterii în economia noastră spirituală.

Ni se pare însă că nu vom putea păși mai departe până ce nu ne vom pune, cu toată claritatea cu putință, cu toată „onestitatea“ am putea spune, problema însăși a definirii cunoașterii. Aceste „preliminarii“ ale cunoașterii sunt mai mult decât oricând necesare pentru a ne lămurii ce sens trebuie să dăm acestui cuvânt atât de întrebuițat. S'a abuzat prea îndelung de *noțiunea* de cunoaștere fără ca să fi progresat cu ceva prin asta aceia ce ontologic bănuim a fi cunoașterea. Bănuim, pentru că așa se întâmplă totdeauna cu aceste scule ale spiritului; prea la îndemâna tuturor, prea des purtate printre bieteale noastre mâini, ele capătă patina și ușurința rutinei; tot ceea ce este în ele minune, mister, adâncime, necuprins, devine monedă curentă; contactul îndelungat cu miracolul îmbracă pe cel din urmă în haina iluziei cunoașterii. Ni se pare că împrejurul conceptului și „faptului“ cunoașterii mai cu seamă, s'a prins coaja, „ganga“ acestei desnobilări, acestei vulgarizări; cunoașterea a devenit noțiunea care înseamnă lucrul cel mai simplu, experiența cea mai elementară, cea mai obișnuită. Un „consens al tuturor“ a hotărât de soarta unu lucru fundamental al destinului nostru spiritual, declarând și intronizând concepția pe care am putea-o numi a „simplicității cunoașterii“. Există însă o metodă veche (căutând-o cu atenție, să nu ne mirăm dacă o vom descoperi în Discursul lui Descartes¹) aceia de a nu ne lăsa ispitiți de ceea ce apare drept prea evident și prea simplu. Este deci cazul să ne punem întrebarea dacă este atât de simplă cunoașterea cum ni se pare. Trebuie încă să mai lămurim că această simplitate despre care vorbim nu se adresează la aceea ce numim obiectul, scopul și rostul cunoașterii ci mecanismului ei însăși. Una este a filozofa împrejurul onticului și a dezvăluirii lui prin cunoaștere, alta însă a experimenta faptul „simplu“, obișnuit, al cunoașterii. Este cunoaștere în deschiderea ochilor în fața minunii variată, uluitoare, a vieții ce mă înconjoară; este cunoaștere în noutatea unei concluziuni dialectice, în constrângerea unor rezultate de calcul matematic, în „participația“ primitivului, în extazul atemporal al misticului; este în fine cunoaștere în obiectivitatea și preciziunea științifică. Sunt forme de cunoaștere elementară ca și forme de „aprehenziune“ adâncă. Sunt „înțelesuri“ la care ajungem prin balansarea ritmică a experienței sensibile și a raționamentului inteligibil; sunt „evidențe“ care izbucnesc și îndoeli care agonizează; sunt „sensuri“ care se impun fără nici o elaboreare rațională. Niciodată nu s'avorbit mai mult ca în zilele noastre de „intuițiile“ matematicianului, de aprehensiunile nesensibile ale fizicianului. Dacă E. Meyerson nu poate admite lipsa orișicărui element concret și sensibil din imaginile alambicate în abstract ale fizicii moderne (ideea de undă, corpuscul, cantă, radiație, viteză electronică, „spin“ etc.) alți epistemologi, printre care J. Bachelard au luat poziție precisă în contra oricărui amestec al imaginilor sensibile în noțiunile fundamentale ale microfizicii.

Formele cunoașterii sunt așa dar extrem de complexe și de multiple. Fie că e vorba de lămurirea procesului cunoașterii în lumina mecanismului ei psihologic, fie că e vorba de înțelesul gnozeologic al acestui proces, ceea ce ne izbește turburător este complexitatea uluitoare a ambelor sensuri ale procesului. Ceea ce pentru experiența comună este simplitatea absolută, ca de pildă o senzație de roșu, devine o enigmă pentru analiza psihologică modernă. Raza de lumină care impresionează retina este ea de natură corpusculară, de natură ondulatorie sau e și una și alta (o undă

transportând un corpuscul) după cum înclină să creadă L. de Broglie în recentele sale lucrări! În ambele cazuri însă, fie că e un corpuscul, fie că este o undă, imaginea nu corespunde la nimic înrudit ontologic. Noțiunea de undă e tot atât de vagă ca și cea de radiațiune sau de „pachet quantic”. Toate aceste realități sunt interpretabile numai în limbaj matematic; deasupra unei lumi sensibile a concretului trebuie să punem o lume suprasensibilă a ideii de număr. Ceeace ne reîntoarce la ideea platonică sau la numărul pitagoreian! Dar să admitem această realitate a razei de lumină, despre care L. de Broglie mărturisea cu smerenie că nu știe ce este ea, și să o urmărim în drumul ei până la celula retinei. Aci ea întâlnește o organizare cohezională de molecule. Se petrece oare procesul chimic al arderii purpuri reunite la nivel molecular sau atomic? O nouă întrebare pe care știința o pune dar nu îndrăznește să o rezolve apodictic de când s'a aflat importanța proceselor de ansambluri, procese care devin inteligibile minții noastre numai prin limbajul matematic cum ar fi calculul tensorial sau discutatul calcul matricial al lui Heisenberg. Se produce însă aci, la nivelul retinian, un proces energetic care determină, se spune, producerea unui curent. Descoperirea cronaxiilor a stabilit prezența unei constante de conductibilitate în fiecare fibră nervoasă, fibră care prezintă o pierdere de selectivitate, un fel de proces de rezonanță care o face aptă să transporte numai un singur fel de curent, adică o singură frecvență și sarcină. De aci înainte, fără ca până la acest prag să fi avut nici o evidență, plutim în alte conjecturi și mai întunecate. Cum se produce la nivelul cortical acest ceva care, în receptaculul cunoștinței înseamnă *roșu*, iată o întrebare la care azi nimeni nu cutează să răspundă. Și doar e vorba de ceva excepțional de simplu. Trăirea acestui simplu este desigur simplă dar nu tot așa de simplă se prezintă cunoașterea procesului acestuia elementar de cunoaștere. Până aci suntem însă, de bine, de rău, în psihologie. Dacă încercăm să intrăm în gnozeologie, vom întâlni o nestârșită serie de doctrine și teorii, dela teoria „simulacrelor” stoicismului la realismul naiv, la empirismul calităților primare și secundare ale lui Locke, la idealismul unui Berkeley sau la criticismul kantian. Nu este în intenția noastră nici să schițăm, nici să dezvoltăm aci o nouă teorie a cunoașterii. Dar nu e mai puțin adevărat că nici vechile teorii nu mai pot sta în picioare, nu mai sunt mulțumitoare. Oricât s'ar striga „înapoi” la Kant sau la un alt mare gânditor, teoria cunoașterii în perspectiva criticistă este dintr'un anumit punct de vedere, o teorie a unei anumite epoci, a unei anumite „vârste a inteligenței” cum ar spune profesorul nostru dela Sorbona, d. L. Brunschwig. Teoria kantiană a cunoașterii corespunde spiritului newtonian și geometriei euclidiene. În fața perspectivelor noi pe care le-au deschis relativitatea și metageometriile este poate nevoie de o revizuire serioasă, hotărâtă a teoriilor cunoașterii în care ne-am complăcut până acum. Dar nu numai ambianța științelor matematice și mecanice s'a schimbat. Epoca în care a strălucit criticismul a fost epoca unei psihologii raționaliste, a unei concepții de „filosofia luminilor” care reușește, odată cu venirea pe arena filosofică a lui A. Comte să excludă psihologia din rândul științelor; argumentele sunt prea cunoscute pentru a le mai repeta. Într'o epocă în care psihologia se clădia cu multă trudă după chipul și asemănarea științelor biologice, când funcțiunile sufletești erau privite fie ca epifenomene, fie ca reflexe ale proceselor biologice, când savanții socotiau că vor atinge idealul științific dacă vor exprima procesele psihice în ecuații matematice, cu sau fără logaritmi (legea Fechner-Weber este de altfel prima și unica exemplificare a acestei încercări ratate), teoria cunoașterii trebuia să corespundă acestei construcții fie raționaliste (tipică ni se pare tocmai „Psihologia rațională” a lui Renouvier), fie biologice (după modelul psihologiei wundtiane), fie direct empiriste ca întreaga școală psihologică engleză. Dar exemplul cel mai izbitor de mo-

dul cum variază o teorie a cunoașterii în funcție de concepțiile psihologice, îl avem în bergsonism și în pragmatism. W. James făcuse epocala descoperire a „fluxului conștiinței”. Orice gnozeologie cu aderențe în static și în rațional, în conceptualul sacro-sanct trebuia dărâmată. Școala lui James o face printr'o reîntoarcere bruscă la concepția protagoreiană; Bergson însă pleacă dela acest absolut al duratei, considerată ca un dat imediat al conștiinței și clădește un quasi-sistem în care întâlnim și o metafizică a duratei și o teorie a cunoașterii în limitele duratei și o metodă de cunoaștere nouă adaptată duratei.

De aci s'ar putea trage câteva concluziuni greșite pe care ne grăbim să le semnalăm și să le înlăturăm. Dacă există corelație între stadiul științific al unei epoci și teoriile cunoașterii corespunzătoare, filosofia ar putea renunța la o anumită tendință a ei de a descoperi o teorie a cunoașterii universal valabilă și bună odată pentru totdeauna. Pentrucă e aci un caracter fundamental al acestei discipline: pretenția de a emite o doctrină absolută. Dar istoria gândirii ne arată că o asemenea pretenție este ceea ce o arată chiar numele. Un asemenea „trop” scepticist nu trebuie însă să ne întristeze. Probă este tocmai concepția pragmatică. O acomodare este oricând posibilă, mai mult, este chiar necesară, fiind cerută de caracterul programatic al adevărului. Pe de altă parte însă spiritul filosofic cere anumite clădiri întru absolut, întru nezmintire. Ne trebuie o doctrină a cunoașterii care să nu mai fie „sub vremi”, care să exprime esența unică și neschimbătoare a faptului cunoașterii. Dar întrebarea tocmai aci este: este faptul cunoașterii unul și același sau e variat, cu variațiuni de loc, de timp, de structură spirituală, de rasă și de civilizație chiar. Întrebare grea de urmări dacă vom considera câteva obiecțiuni care au fost aduse și care, trebuie să recunoaștem, atârnă greu în balanța celui neprevenit. Iată de pildă una din aceste obiecțiuni și anume toată problema și cu toate discuțiunile nesfârșite ce s'au iscat în jurul „mentalității primitive”. Este gândirea primitivului alogică sau „prelogică” cum afirmase la început Lévy-Bruhl sau și acolo ca și în oricare gândire, mecanismul este același cum se crede acum? De altfel însăși autorul teoriei „participațiunii” înclina, în ultimile sale lucrări să atenueze din intransigența primelor sale afirmațiuni. Cercetările recente făcute printre primitivi asupra ideii de „moarte” de pildă ajung la concluziuni contrare doctrinei autorului francez. Schumacher, Torday și Joyce, Correira, Sir W. B. Spencer și R. H. Codrington nu pot admite o mentalitate prelogică ireductibilă la mentalitatea noastră logică iar Pinard de la Boulaye vorbește de o adevărată metodă experimentală la primitivi. Printre acei care nu recunosc afirmațiunile etnologului francez amintim pe Goldenveiser, Tozzer, Radin, Malinovski în America; pe C. J. Webb, Bartlett, Hobhouse, M'c Dougal în Anglia; Dr. Groebner, Schmidt, Lindworsky și Ed. Meyer în Germania; H. Berr, R. Alier și O. Leroy care în „La raison primitive” (1927) este peremptoriu. Iar P. Radin spunea: Primitivii sunt tot așa de logici ca și noi. Nu există nici un indiciu că se află în natura lor emoțională vreo diferență fundamentală față de a noastră. (Monotheism among Primitive Peoples. 1924). Credința sau concepția despre un creator suprem al lumii este tot așa de clară pentru primitiv ca și pentru creștinul cult. E. Meyerson studiind mersul gândirii în comparație între primitiv și civilizată conchide în nenumărate rânduri la identitatea absolută între mecanismul gândirii primitivului și a civilizatului. „Participarea primitivului este desigur, ca și teoria savantului, o încercare de explicație, un fel de știință sau de filosofie rudimentară”. Așa dar mentalitatea primitivă nu constituie o excepție la legea gândirii umane; nu există forme de gândire ireductibile între lumea civilizată și lumea atât de misterioasă a primitivului.

O altă obiecțiune s'a ivit atunci când această gândire a noastră, europeană,

a întâlnit, a descoperit aproape, extraordinarele forme ale gândirii extremului-orient; e vorba de hinduism, brahmanism, budism, shintoism, toaism, confucianism, etc. Când au apărut cercetările lui Anquetil-Duperron care descoperă 180 de manuscrise zende, pehlvis, persane și sanscrite în 1771; când Eug. Bournouf descoperă Yasna, când Al. Hamilton descifrează textele Bibliotecii Imperiale, când Schlegel publică în 1808 „Limba și înțelepciunea Indienilor; când apar lucrările gramaticale ale lui Bopp sau ale lui Chr. Lassen asupra dialectului pâli; când Hodgson aduce cărțile budiste ale Nepalului, Czoma de Kôres pe acelea ale Tibetului, Schmidt pe ale Mongoliei, Max Mueller pe ale Japoniei (Buddhist Text from Japon. 1881. Bunyu Nanjio și „Sacred Books of the East“; când ia ființă Pâli Text-Society la Londra, Biblioth. Buddhica la Petersburg, Buddhist Text-Society la Calcuta; când în fine apar periodicele ca Epigraphia Indica a lui Burgess, The Asiatic Journal sau Journal of The Royal Asiatic Society; când în fine se scriu lucrările unor Hardy, Hoeppen, Vassiliev, Rhys Davids, De la Wallée-Poussin, Oldenberg, Kern, Barth, Schmidt, Colebrooke, Buehler, Weber, Glasenapp, etc. gândirea europeană este pusă în fața unei lumi nebănuite dar mai cu seamă, așa se păru în primele momente de uluială și de entuziasm, în fața unei formule deosebite de gândire. Este vorba despre ceea ce T. Mainage a caracterizat foarte bine în mica sa lucrare (Le Bouddhisme): posibilitatea minții orientale de a gândi simultan și fără contradicție ceea ce pentru gândirea noastră, europeană, implică contradicție. Dar cercetările întreprinse, pe de altă parte, asupra mentalității mistice, analiza gândirii marilor mistici, dela originile orfico-eleusinice, la Plotin, Proclus și Philon, la mistica doctorilor medievali ca Sf. Bonaventura și Sf. Victor, până la Eckhardt și Jacob Boehme, pentru a culmina cu mistica unei Sf. Tereza sau Sf. Francis de Assisi, au dovedit că nici gândirea aceasta orientală nu ne este absolut străină, absolut ireductibilă, că există și pentru noi o regiune ideală unde este cu puțință o înțelegere a „unificării opușilor“ cum spunea Nicolaus Cusanus (coincidentia oppositorum).

Fenomenul indian, cu toate ramificațiile sale (hinduism, jainism, sikhism, vedism, tantrism; filosofia atât de complexă din Tripitaka: hinayana, mahayana, tantrayana) conține aproape toate marile probleme ale filosofiei „clasice“ ca materialismul, atomismul, realismul, idealismul, scepticismul; un studiu comparat al filosofiei europene și al acestei filosofii indiene ar fi revelator în privința aceasta. Indiferent de influențele posibile, indiferent dacă filosofia europeană a inspirat sau s'a inspirat dela cea indiană, problemele mari ale gândirii, ale destinului, ale ontologiei și cosmologiei, ale mântuirii și ale existenței sunt aceleași, chiar dacă soluțiunile variază mai mult sau mai puțin radical. Ne aflăm deci în fața acestui fapt impresionant al unității absolute a spiritului uman, al identității modului gândirii. Problema cunoașterii este deci de natură a defini destinul uman.

Fenomenologia cunoașterii nu implică, nici în sine, nici în intenția noastră o trecere în revistă a clasicele probleme care stau în legătură mai mult sau mai puțin esențială cu procesul cunoașterii. Nu deci limitele cunoașterii, nu esența ei ontologică, nu metafizicele variate care s'au clădit împrejurul cunoașterii ne vor interesa aci. Cel mult accidental, adică în măsura în care, prin lămurirea și atingerea acestor problematice, noi ne lămurim asupra întrebărilor ce ne interesează în încercarea de față. Inșă aproape întotdeauna, (cu foarte rari excepții) cunoașterea a fost privită prin perspectivă metafizică. S'a făcut, cu alte cuvinte epistemologic nu gnozeologic. Școala psihologistă a avut meritul parțial de a fi atras atenția cercetărilor asupra problemei în sine, asupra actului cunoașterii. Dar școala psihologistă a căzut în excesul dublu de a nu fi văzut decât procesul în mecanismul său pur psihologic și în legătură cu as-

pectul logic al gândirii. Psihologia nu explică numai ci și condiționează logica, logicul este deci un efect, o urmare, un stadiu posterior al psihologicului. Intre ambele forme trebuie admisă un fel de succesiune cauzală ireversibilă. Fenomenologia husserliană a căutat vindecarea acestui rău dar nu a părăsit nici ea postulatul logicismului. Logicul nu are punți de trecere, nu are căi de comunicație de nici un fel cu psihologicul; logicul este forma pură, esență intențională, ființă fără aderențe în sensibil la care te înalți printr'un fel de *intuiție de esență* pentru a-i surprinde sensul (noema) și natura (eidos), rostul (noematica) și ființa (Wesen). Se căuta însă, atât în psihologismul unui Brentano cât și în husserlianism o adâncire, o lămurire de esență numai (și aci este punctul lor comun) în ceea ce privea forma nuda a cunoașterii, instrumentul și munca lui nu și esența și natura obiectului la care se aplică, pe care îl mănuește acest instrument.

Ideia unității cunoașterii, compromisă în psihologism ca și în fenomenologism, nu are în sine însă nimic senzațional, nu constituie titlu de căutată originalitate. Este veche această idee cât și gândirea umană. E inutil să-i facem istoricul, căutând-o în budhism, în gândirea presocraticilor, la Platon, Aristot, în evul mediu sau în filosofia modernă. Metafizica legată de cunoaștere a creat ea însăși diferite tipuri ale acestei unități. Pentru realismul naiv, cunoașterea se reducea la o redare fidelă a realității, așa cum este ea. Pentru idealism, unitatea cunoașterii stă în însăși esența ei ideală; lumea fiind o creație a *mea*, garanția unității ei se află în însăși unitatea celui cunoscător. Dimpotrivă, pentru diferitele forme de monism, unitatea cunoașterii derivă din unitatea obiectului de cunoscut. Filosofia intuiționistă, indiferent de formele pe care le îmbracă în cursul timpului, fie că se prezintă ca un esoterism mistic, fie că se manifestă ca o metodă de lucru, ca un instrument se sondaj, constituie în fond garanția unei continue unități procesuale tocmai prin mecanica însăși a fenomenului de intuiție, a acestui *act extatic* pe care îl regăsim, mai evident sau mai puțin evident, dela orfism și eleusinism sau pitagorism, până în filosofia bergsoniană, final impresionant al unei suite simfonice de uriașă respirație în care au răsunat coardele misticismului victorian, bonaventurian, eckarthian, cusanian și la care desigur un istoric scrupulos al problemei nu va uita să aduge nici pe Philon, nici pe Plotin, nici pe Proclus, nici pe gnostici ca Marcion și Valentin, nici pe Dionis Areopagitul, nici pe doctorii evului mediu, nici pe Iacob Boehme. Neapărat, o atare concepție despre unitatea cunoașterii nu exclude întotdeauna o imagină de potențe ierarhice ale cunoașterii, de *trepte* care duc, care se ridică spre o formă din ce în ce mai curată a unei cunoașteri dezrobite de orice gangă sensibilă. Ideia unui triptic al cunoașterii, a unei purificări în trei etape este foarte frecventă.

Cum trebuie înțeleasă această doctrină a ierarhiei gradelor de cunoaștere nu e greu de înțeles. Ea se leagă de altfel de o altă concepție despre o substanțialitate tripartită a însăși sufletului, precum am văzut mai înainte la Platon; de o viziune mai modernă, mai științifică privind o ierarhie a conștiinței sau despre un triptic al „facultăților” ca în asociaționism. Dar dacă există totuși o unitate în această viziune triptică, ea nu stă în procesul cunoașterii ci în obiectul de cunoscut. Acest obiect, asupra căruia se aplică atributul de adevărat, substantivat apoi în hipostaza *adevărului*, este unic. Unitatea adevărului nu stă în unitatea procesului prin care îl cunoaștem ci în unitatea ontologică a substanței la care aplicăm atributul de adevăr. Problema epistemologică se transmută, pe nesimțite, în problemă ontologică. Nu asta ne interesează aci. Să simplificăm acest triptic în formele: cunoaștere sensibilă, intelectuală, rațională (cu varianta suprarațională). O analiză atentă a procesului ne va desvălui inutilitatea acestor ierarhizări. Despre tripticul conștient, sub și inconștient, am vorbit în precedentul nostru articol. Să considerăm însă, în lumina actualității, deosebirile dintre

cunoașterea sensibilă și cea intelectuală, apare foarte discutată în tot lungul evului-mediu, regăsită apoi la Spinoza și recent la Bergson. În limbaj psihologic, e vorba de problema conceptului și a judecății. Cunoașterea sensibilă este privită ca *dat imediat*. Cunoașterea intelectuală adaugă și îmbogățește, se spune, patrimoniul conceptual imediat, creind o zonă nouă în cunoaștere, aceia a judecăților și a modalităților de judecată și raționament. În fine, cunoașterea rațională este de natură dialectică — spun filosofii dela Platon până la Hegel; ea duce către esențe; ea poate fi mistică, de pildă în acel „amor intellectualis Dei” a lui Spinoza; ea dezvăluie lumea ideilor ca la Platon, conduce către o unificare superioară cum este „coincidentia oppositorum” la Nic. Cusanus; ființează, prin desfășurarea ei însăși mersul dialectic al realului ca la Hegel; ea este, în fine, cunoașterea prin excelență, regiunea spirituală în care cunoscătorul se identifică esențial cunoscutului.

Nu vom încerca aci o refutație amănunțită a doctrinei de mai sus. Dar cercetările foarte recente au dovedit că nu există ireductibilitate absolută între sensibil și inteligibil. Mai mult, actul celei mai simple percepții presupune o serie de procese superioare. A simți este a discerne, a selecta, a organiza. Dar discernământul înseamnă proces complex de comparație, abstracție, determinare, valorificare. În orice concept care se creiază se află un substrat inteligibil. Dacă gândirea este în esență sensibilă, nu e mai puțin adevărat că și sensibilul este, în ultimile sale ascunzături, inteligibil. Într-o psihologie care pleacă dela postulatul că orice explicație științifică trebuie să conțină arătarea unei treceri dela *simplu* la *compus*, desigur că simplul ultim, indiscernabilul originar este senzația sau, în cel mai rău caz, percepția. Moștenirea asociaționistă și transformistă ne-a obișnuit prea mult cu acest gen de reconstrucție în abstract a proceselor naturale, ca să ne mai revoltăm în fața unor adevăruri ce par de neînălțurat. Dar să schimbăm perspectiva, să încercăm să privim elementele analitice ale procesului gândirii, fără a le pune nici o etichetă. Viziunea se va schimba atunci radical. Cel mai simplu act de percepție va fi un fagure încărcat inițial de toate potențele spiritului. Spiritul este prezent și *întreg* în cea din urmă formă a actelor sale. Analiza noastră retrospectivă aduce însă în unitatea sa originară discriminarea și fărâmițarea. Unitatea se sfarmă pentru că gândirea nu poate descifra formele realului decât discursiv și aceasta fiindcă le *exprimă*, le comunică, le explicitează discursiv printr'un limbaj. Procesul gândirii studiat tot de gândire devine astfel sau cerc vițios sau paradox. Pentru a depăși paradoxul discursivității (care se explicitează pe sine însuși în discursivitate de limbaj sau de concepte gândite) o singură cale ne rămâne: renunțarea la orice comunicare, la orice dăruire aproapelui. E vorba atunci de o intuiție introspectivă pentru a surprinde, dacă e cu putință, procesul gândirii în *unicitatea* lui. Exprimarea acestei experiențe este însă o altă problemă care va lămuri dacă există sau nu un domeniu absolut al *Inefabilului* sau dacă o regiune efabilă a realului poate fi descoperită vreodată de biata noastră filosofie.

Sensibilul și inteligibilul nu sunt ireductibili. Nici psihologia conceptului, nici fenomenologia nu pot stabili bariere, diferențe de natură între unul și altul din acești poli. Dar dacă nu sunt diferențieri de natură, fi-vor atunci deosebiri de grad? Rămâne de lămurit numai sensul, foarte ambiguu, al cuvântului „grad”. De obicei gradul ne dă imagina unei propășiri, a unei diferențe de *valoare*. Dar care este criteriul acestei valori? Valorile cunoașterii se pun desigur în funcție nu de natura procesului cunoașterii ci de obiectivele, de țelurile sale, adică de Adevăr. Revenim astfel la aceeași iluzie primordială; în loc de a cerceta în domeniile gnozeologiei, ne regăsim, fără de voie, în cel al ontologiei, adică tocmai acolo unde, prin ipoteză, ne propuneam să nu fim. Deosebirea de grad se dovedește a fi astfel o deosebire de planuri de pers-

pectivă. De aci concluzia care se impune, ni se pare, luminos, că nu există, nici în grad, nici în natură, deosebire între domeniul sensibilului și cel al inteligibilului. Iată desigur o concluzie care va părea paradoxală sau foarte riscată. Deși toată educația noastră științifică, aproape oficială, ne-a obișnuit să vedem lucrurile în sensul arătat până aci, noi socotim că azi este un punct de vedere aproape câștigat acela care caută să stabilească lipsa treptelor între sensibil și inteligibil, ambii fiind doar simple aspecte ale actului nostru de cunoaștere, ale procesului de fărâmițare, denunțat cu vigoare de Bergson, fenomen de altfel unanim recunoscut ca făcând parte din dinamica și din destinul cunoașterii. Sensibilul nu este propriu zis decât un produs al diferențierii pe care o operează spontan spiritul. Spiritul nu se formează evolutiv; el ESTE. (Ceeace ni se pare evolutiv este numai opera pe care o face el). Spiritul formează și orânduiește materialul cunoașterii. Unde se sfârșește și unde începe sensibilul? În procesul excitației produs la nivelul simțurilor, în senzație, în pragul percepțiilor, există deja procesul de filtrare, de analiză, de alegere, de construcție, de deschidere de drum, pe care le operează spiritul. În actul primordial al senzației retiniene, de pildă, descoperim toată această laborioasă încrucișare de potențe spirituale. Numai dacă am privi acest act de primire, de luare în posesie pe care îl operează orice simț față de stimulii obiectivi și vom descoperi una din fețele cele mai de seamă ale spiritului: prezența selectivității, lipsa pasivității. Tot ce este viață și spirit neagă pasivitatea. Spiritul nu este primit, primește; nu este încarcerat în nici o prezență ci el este prezența; nu este ales ci alege; nu este privit ci privește, ia atitudine. Ce concluzie putem trage de aci decât aceea a unității procesului cunoașterii. Ne apropiem astfel, pe această cale a unor rezultate eminentemente laice, de un mare adevăr creștin, acela al unității excelente a cunoașterii umane. Pentru doctrina creștină nu pot exista nici grade nici diferențe în cunoaștere. „Mintea omului este tronul lui Dumnezeu“. Luminoasă exprimare a unității fundamentale a spiritului în actul său esențial. Pentru creștinism forma ultimă, ținta, destinul omului rezidă în această LUMINA A CUNOȘTINȚEI din troparul nașterii. Nu cunoaște această filosofie creștină treptele ierarhice ale unei conștiințe sub care se frământă apele subconștiente deasupra unui fund al încremenitelor adâncuri ale inconștientului. Totul este *deasupra*, pe un singur plan, la un unic nivel; în lumină. *Lumina cunoștinței* întruchipează o întregă viziune epistemologică despre care nu pomenesc filosofii. Cunoașterea este dată total, definitiv întru lumină și în lumină. Ea produce și păstrează evidență și *nezmintire*; este în lumină și dă lumină. Lumina ei este ontosul ei. Ontosul este lumina. Cunoașterea nu face decât să aducă ontosul în perspectiva spiritului, să facă fuziunea dintre cunoaștere și obiect. Legătura dintre cunoaștere, simbol al *nașterii* adevărului și nașterea ca simbol al cunoașterii întru lumină este un dumnezeesc avertisment trimis bieteii noastre ignoranțe savante.

Ne apropiem astfel, pe căi din ce în ce mai precise, convergente, de o înțelegere a cunoașterii drept o funcțiune unitară a spiritului. Dar despre o atare „unitate a cunoașterii“ va mai trebui să vorbim. Ceeace vom încerca să facem într'un alt articol.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

LITERATURA ROMĂNEASCĂ IN MANUALELE DIDACTICE

Predarea literaturii române în școlile noastre secundare privește, în acelaș timp, selecționarea materialului literar în manualele didactice, contribuția directă a catedrei în orele de curs — prin difuzarea de elemente noi în studiul literaturii moderne — colocviile critice în clasă sau în ședințe suplimentare (șezători restrânse, cercuri culturale) și, în sfârșit, lecturile particulare ale elevilor, călăuzite, bineînțeleș, tot de dascălul de specialitate.

Selecționarea materialului literar în manuale n'a fost totdeauna fericit inspirată. Astăzi când programa analitică privitoare la studiul limbii și literaturii române în școlile secundare se află în curs de modificare, propunându-și unele schimbări importante, autorii didactici, cărorora le va reveni menirea de-a alcătui cărți noi în conformitate cu reformele noii programe, vor trebui să cerceteze, cu deosebită atențiune critică, înseși manualele actuale, pentru ca erorile cumulate în acestea să nu fie repetate în cele viitoare.

Tehnica selecționării materialului, gustul critic și literar, normele de ierarhizare a autorilor și-a operelor prezentate, se cer, pentru viitor, cu totul altele, decât cele care au triumfat, din păcate, până acum. Autorii didactici ce vor precede, de-acum înainte, la noua arhitectură a manualelor de limba română, să-și facă, în primul rând, un riguros examen al posibilităților critice și selective. Să pornească, apoi, pe un drum nou, evitând orice punct de contact cu vechiul spirit rigid care a condus la atâtea deficiențe și părți ratate din manualele actuale...

Iar nouă să ni îngăduie, în cadrul câtorva obiective comentarii, să scoatem în relief tocmai acea tehnică eronată care a făcut ca, în multe dintre cărțile didactice de azi, literatura română să fie prost servită, iar cunoașterea ei de către elevi, defectuoasă.

Cu câteva — prea puține — excepții, ma-

nualele de limba română pentru uzul claselor de curs inferior repetă, cu o ciudată obstinare, aceeași culegere de bucăți literare, pe care și noi și generația dinaintea noastră le-am întâlnit pe băncile școlii. Evident, nu ne raportăm la acele extrase din clasicii români, așezate sub stema prețurii unanime, ci la colecția, adeseori penibilă, de bucăți mediocre înrădăcinate în manuale numai în temeiul unei lipse de gust și de simț estetic devenită tradiție primejdioasă. Astfel, unii autori didactici prezintă — în manualele ajunse simple flașnete — aceeași etern-mediocre extras din aceeași etern-mediocri Bolintineanu, Depărățeanu, I. Nemișescu, care, după umila noastră părere, nu sunt, întru nimic, clasice, și care nu numai că nu ajută la formarea gustului literar al elevilor, dar chiar îl alterează.

Alți autori didactici, mai temerari, rupând firul acestor decolorate moșteniri, încearcă descinderi în literatura noastră modernă, de unde își propun să recolteze nume noi și pagini noi.

Din nefericire, palidul simț artistic al majorității autorilor didactici îi conduce și aici, pe tărâmul literaturii moderne, la o pseudo-selecționare. Sunt culese, astfel, în multe cazuri, clotoțice, debile opere, de la periferia literaturii noastre.

Manualele de curs superior se așează și ele, în mare parte, sub aceeași vânătoare a absenței spiritului selectiv. Pentru clasa V-a, de pildă, rostul manualului este de-a face teoria și, totodată, ilustrarea, genurilor literare. Ilustrarea genurilor trebuie să fie, bineînțeleș, sinonimă cu criteriile antologice, cu criteriile selective. Ni se oferă, însă, poezii lirice sau fragmente epice de o valoare îndoelnică. Întâlnești — e drept — adesea, nume de scriitori de întâia mărime, dar extrasele din operele lor nu sunt întotdeauna și cele mai fericite. Un mare scriitor, un autor clasic, poate avea, printre operele sale, și unele

pagini, unele producții, minore. Ei bine, printr-o stranie coincidență, tocmai aceste pagini mediocre sunt culese de către domnul autor didactic. Altădată, răsare, în carte, câte un nume de scriitor cu totul insignifiant, în fața căruia rămâi înmărmurit... Nu mai vorbim de exasperanta repetare a unor exemplificări literare! Aceiași nuvelă, bunăoară, e reproducă și în manualul de clasa IV-a și în acela de clasa V-a, ca s'o întâlnim, apoi, în foile manualului de clasa VIII-a.

Pentru ilustrarea nuvelei psihologice, nimeni n'a avut încă îndrăzneala prezentării în manual a minunatei „Troia” a lui Gib. I. Mihăescu, după cum nimeni n'a avut bunul gust de-a alege o nuvelă de Cezar Petrescu, — admirabila „Fereastră”, de pildă.

După cum se vede, domină în manuale nu numai anemicul gust literar, dar și o penibilă lipsă de variație, completată de-o foarte slabă cunoaștere a literaturii mai noi.

În ce privește manualul pentru clasa VIII-a — care trebuie să fie o scurtă antologie a scriitorilor noștri moderni și actuali și în care libertatea autorului didactic de-a selecționa materialul și scriitorii e și mai mare (aici constrângerea programelor analitice de până acum a fost minimă) — înregistrăm, adeseori, un adevărat haos.

Normele de selecțiune sunt inegale, scriitorii de dimensiuni cu totul diferite sunt asociați pe un unic plan de apreciere estetică, nume de o a-dâncă și largă rezonanță în fenomenul literar contemporan sunt lăsate la o parte, în timp ce, de la magazie, din cufere și de sub naftalină, sunt scoase mumiile, unor scriitori cu trecere efemeră prin literatură și cu actul de deces literar demult eliberat. Într'un astfel de manual — campion veritabil al acestei strălucite tehnice de amestec hibrid — am aflat adunate la un loc și privite sub același unghiu critic contribuțiile

scriitorilor Liviu Rebreanu, Nichifor Crainic, I. Minulescu, Blaga, Pillat, și contribuțiile unor scriitori de-a șaptea mână, rechiziționați, misterios, din suburbiile literaturii noastre.

Trebuie să spunem, iarăși, că, până acum câțiva ani, orice manual didactic refuza atât accesul lui Dimitrie Anghel, acest suav și rafinat poet, cu incontestabil aport în lirica noastră nouă, cât și pe acela al savurosului Calistrat Hogaș.

Abia în ultimul timp, Anghel a fost introdus în manualul de clasa VIII-a al d-lui M. Dragomirescu și în manualul d-lui Nedioglu, iar Hogaș a isbutit și el să pătrundă în alte manuale. Să ne mai mirăm, atunci, că un poet, de finețea și eleganța muzicală a unui Ștefan Petică nu se bucură de nici un fel de prezentare antologică sau critică, în manuale?

Să ne mai mirăm de ce manualele nu dau nici un fel de informație despre poezia neliniștită și gravă, a unui Mihail Săulescu? Sau de ce un Gala Galaction, un Gib. I. Mihăescu sau un V. Voiculescu sunt atât de anemic, sau, uneori, de loc, prezentați?

Să ne oprim aici.

Când selecționarea materialului literar și a scriitorilor se face în felul arătat de noi, se cere însăși riguroasa selecționare a autorilor didactici. Nu e de ajuns să fii titularul unei catedre sau să-ți crească în spate o diplomă de licență, pentru a putea alcătui un bun manual de literatură.

În vederea unor manuale ideale, care să evite, pe viitor, toate lacunele divulgate mai sus, noi ne gândim la colaborarea, profund serioasă, dintre dascălul emerit și scriitorul de recunoscută valoare. Scriitorul ar putea aduce, aici, o caldă sensibilitate, o fină pătrundere a fenomenului literar, ceea ce înseamnă însuși triumful adevăratului spirit selectiv și estetic în manualele didactice.

RADU GYR

STATUL ȘI SECTELE

În concepția doctrinei creștine există o ordine divină și alta umană. Aceste planuri de existență, uneori se suprapun, alteori se exclud și 'n justă interpretare realizează o înaltă înfrățire organică, în care înfrățire virtuțile uneia se împrumută celorlalte și invers, iar procesul acesta, care ține de ontologia lucrurilor, se desăvârșește în mântuire. În nici un caz însă virtuțile ordinii umane, n'au cum mântui ordinea divină, iar aceasta din urmă își împlinește rostul ei soteriologic, indicând în procesul amintit, toată realitatea umană a existenței.

Dar pentru a nu anticipa concluziile pe care vrem să le subliniem, să începem metodic.

Este vorba de concepția creștină a raportului dintre divin și uman. Concepția, desigur, este una, iar interpretările ei sunt numeroase. Să ne oprim la cele trei forme mari de experiență creștină, verificate în istorie: ortodoxia, catolicismul și protestantismul. Pe lângă relieful deosebitoare sub raport dogmatic, fizionomia confesională își precizează specificul în poziția pe care și-o impune față de problemele vieții, specific crescut, desigur, din dogma respectivă.

Raportul dintre creștinism și realitatea națională, nu constituie o dogmă, dar decurge din altele. Viața de două ori milenară a bisericii a cimentat acest raport. În concepția ortodoxă cimentarea aceasta a fost permanent vegheată de un principiu evanghelic, care vrea prin chiar gura Mântuitorului să dăm cele ce sunt ale Cezarului, Cezarului și cele ce sunt ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu. Prin această investire sacră a Cezarului ca reprezentant legiuit al statului, forma juridică a națiunii, națiunea este pusă în sensul ei de categorie ontologică a existenței umane. În acest sens, totdeauna viu în conștiința ortodoxului, națiunea și-a păstrat privilegiile și nu și-a depășit niciodată drepturile, iar Biserica i-a păzit și i-a luminat ființa, cu toată strădania cuvenită. Deaceia în ortodoxie n'au existat ostilități mai adânci, care să turbure acest ideal raport. În orice caz, învățătura ortodoxă anulează posibilitatea unor asemenea ostilități, atâta vreme cât e păzită în spiritul ei. Un caz sau două nu fac decât să reliefeze acest adevăr, ca o abatere dela rânduiala adâncă a lucrurilor. Așa că, dacă Biserica a păzit cu toată sfințenia drepturile Cezarului și ființa neamului, s'a bucurat la rândul de dreapta închinare și înțeleapta cinstire a fiilor ei și astfel îndoita ordine de existență de care aminteam, s'a tot împlinit în frumoasă creștere, ca să ajungă la expresia de înaltă viață creștină și națională a statului ortodox de astăzi, care cu o interiorizare mai adâncă a duhului creștin, care nu va întârzia mult, va realiza statul de maximă trăire creștină. Pentru aceasta însă rămâne statului sarcina unei grave datorii. Dar mai întâiu, câteva cuvinte despre celelalte două confesiuni.

Catolicismul a înfrânt principiul evanghelic din care putea crește buna înțelegere dintre stat și biserică, cumulând în sine și drepturile și rostul Cezarului, cu intenția mărturisită de-a substitui o ordine liberă celor două ordine de existență rânduite de Dumnezeu. Distincția pe care această confesiune o face între ordinea divină și ordinea umană, merge până la anularea celei din urmă și oricât de fundamentală ar fi strădania catolică, de-a integra într'o ordine sacră cele două realități, truda e zadarnică. Căci chiar dacă dialectic, procesul acesta se consumă în aparente posibilități trandafirii, în fond concepția catolică experimentează un dureros conflict. Fiindcă aderența întreagă la doctrina catolică, sub acest unghiu, îți cere renunțări care țin de însăși drepturile pe care ți le-a dat Dumnezeu, de a fi membrul unei comunități naționale. Și atunci, ori ești un bun catolic și nu mai poți fi bun francez, spaniol, italian sau altceva, ori ești un bun francez și nu mai poți fi catolic după pravila vaticană. Comunitatea catolică, stăruitoare în a se desăvârși ca un suprapstat,

frânge adevărul realității ontologice a neamurilor și oricât de formidabilă ar fi ofensiva romană, susținută de extraordinara ei organizare, nu poate trece peste ceea ce Dumnezeu a rânduit. Astfel înțelegem de ce papalitatea este nevoită să-și reglementeze raporturile juridice cu statele catolice prin acele faimoase concordate, care pot fi oricând anulate printr'un act de voință al statului respectiv. Și atunci, în ce măsură se poate împărtăși un stat catolic de mântuirea pe care i-o îmbie biserica lui, dacă nu-și poate însuși integral doctrina ei? Dacă am adânci mai mult această poziție, am ajunge la concluzia excluderii din comunitatea Bisericii, a celor cari țin să participe organic la comunitatea națională căreia aparțin. Dacă ar fi consecvent, până aici ar trebui să ducă lucrurile catolicismul. Aceasta ar fi însă un dezastru și deaceia atâtea concesii și-un mare și dureros echivoc. Câte afinități sunt între ortodoxie și catolicism sub acest raport se vede limpede și înțelege oricine zădărnici misiunii catolice între ortodocși, care când a prins, s'a consumat în echivocul așa zișilor uniți, unde concesiile consimțite de Vatican, compromit zelul doctrinar al Romei.

Cât despre protestantism, lucrurile se simplifică, întrucât problema, pentru el, nu comportă hățșurile grave și numeroase ale dreptei realități, pentru că nici nu le discută. Toată complexitatea tezei se reduce la libertatea individuală, care puțin interesează dacă se integrează unei comunități sau alteia. Libertatea aceasta, care a fost la început un act de răzvrătire împotriva catolicismului, a ajuns astăzi un act de înversunată și multiplă răzvrătire împotriva Evangheliei. Cele câteva zvâcniri din ultima vreme, care vor să dea protestantismului, sub o formă sau alta, un miez doctrinar, nu mai pot nimic față de imensa lui destrămare spirituală. Destrămare aceasta a însemnat marea dezechilibru al lumii moderne, consumat în toate sectoarele vieții și în toate domeniile de activitate umană. În ceea ce privește atitudinea protestantă față de stat, o caracterizează o largă elasticitate, proprie de altfel față de toate problemele. Deaceia, stat și protestantism sunt realități care n'au de ce se ciocni și nici de ce se exalta una pe alta, pentru că doctrinar își sunt indiferente. Totuși s'au produs fenomene de-un fel sau altul, dar nu din necesități de concepții, ci din necesități locale sau ambiții personale ale celor care reprezentau Biserica sau statul respectiv. Dar prin ceea ce protestantismul a răscolit istoria au fost sectele care au crescut din sânul lui. Si dacă aceste secte, lume hoatizată de marea rătăcire care le-a zămislit, pot fi indiferente într'un stat protestant, care-i doar o formă politică de organizare; dacă pentru un stat cato-

lic, care-i doar o realitate juridică în raport cu Biserica respectivă, ele rămân numai pe planul preocupărilor religioase, pentru un stat ortodox, care-i o realitate ontologică, cu nădejdiile pământului înmănușiate sub turla Bisericii lui Hristos, sectele sunt o problemă religioasă și națională, în egală măsură. Am schițat comparativ această problemă a poziției Bisericii față de stat și invers, pentru a se putea înțelege că nu ne e îngăduit să tratăm ca aturea fenomene sociale, care deși-s aceleași la noi ca și 'n altă parte — la întâia vedere — cere alte soluții și dacă nu o mai dreaptă pază a doctrinei ortodoxe, în orice caz o mai aspră conștiință națională, întru paza rosturilor românești. Biserica a vegheat peste veacuri ființa neamului acestuia. I-a plămădit sufletul și i-a dat strălucirea prin care este astăzi întâiul stat ortodox din lume. Iar când din lava zbuciumului protestant, sar scânteii în ograda românească, pentru a-i mistui rosturile și a-i aprinde așezările, nu ne putem îngădui lenea de-a nu înțelege primejdia. Căci nu Biserica trebuie păzită — o instituție sacră ce nu poate fi nimicită — ci țara aceasta căreia i se fărâmițează sufletul. Căci iată ce se întâmplă.

În vremurile acestea de poruncitoare concentrare națională, când nimănui nu-i este îngăduit să-și găsească alt rost în viața statului decât acela pe care i-l cere țara, s'a produs un fenomen pe cât de neașteptat, pe atât de regretabil. Este vorba de larga îngăduință acordată anumitor secte, până acum sever instruite, sau chiar interzise. Să nu ni se obiecteze caracterul strict religios al acestei chestiuni, fiindcă gravitatea de moment stă tocmai în caracterul ei național.

Am subliniat mai sus ceea ce înseamnă Biserica ortodoxă pentru statul român. Și mai ales organica dependență reciprocă, prin consimțirea liberă a privilegiilor și datoriilor. Dacă Biserica noastră, ai cărei fii sunt înșiși fiii acestui pământ, este asaltată de numeroase organizații religioase, să presupunem, își destramă comunitatea de credință, care-i urmarea pentru stat? Răspunsul la această întrebare îl urmăresc și-l vor realiza regizorii sectari. Și atunci, e drept să ne mire libertatea îngăduită acestor fermenți ai destrămării românești.

În legea cultelor era pusă o stavilă, care pare că a fost anulată, sau în orice caz neglijată și anume, pentruca organizația religioasă să se poată constitui cult în stat, trebuia să numere cel puțin 200 mii de membri. Astăzi restricția este pulverizată prin numeroase libertăți și privilegii, pe care nu le au cultele istorice. De pildă, un elev sectant își poate face instrucția religioasă acasă, căpătând nota respectivă în familie, fără controlul nimănui. Instructorii — nu

educatorii — sectanți sunt desenați nu de minister, conform legilor în vigoare, ci de predicatorul sectei căreia aparține elevul. Inchipuiți-vă că toți școlarii noștri și-ar avea profesorii de religie acasă, și mai inchipuiți-vă că pentru fiecare obiect de învățământ am căpăta libertatea de-a nu fi obligați să cercetăm școala, și aveți în față perspectiva sumbră a unei debandade școlare, care urmărită în viitor poate însemna anarhie națională, pe lângă inevitabila hoatizare intelectuală.

După aceea, libera circulație a tot felul de broșuri și imprimare, precum și inconștienta ofensivă a unor oameni cari-ți închină strădania atacurilor lor împotriva Bisericii și a preoților, constituie o neertată slăbiciune a statului, care îngăduie să i se macine temelile, fără să-și dea prea bine seama că Biserica trebuie apărată ca însăși ființa neamului. Aici intervine și-o slăbiciune a Bisericii care nu și-a valorificat cu destulă destoinicie doctrina și rostul, în dezorientarea de astăzi, în raport cu statul. Și mai ales n'a strigat destul de tare, acolo unde trebuie, că toate sectele sunt importate, inclusiv tudorismul. Sunt răsvrătiri protestante, presărate în lume și peste veacuri, care fermentează anarhic poporul în sânul căreia poposesc. Pentru Biserica sunt prilej de permanentă încordare întru paza dreptei credințe, iar statul le socotește inofensive în ceea ce-l privește. Adevărul e că de îndată ce ortodoxismul nostru a putut, timp de două mii de ani, să se păstreze curat, fără reproșul unei singure secte măcar, nu-i e statului îngăduit să-și pregătească singur anarhia religioasă — care va însemna totodată anarhia națională — ocrotindu-l cu largă îngăduință, mai ales în aceste vremuri de necesară asprime românească. Și dacă în catolicism statul se poate dezinteresa de asemenea probleme, dacă în protestantism este posibil un indiferentism absolut, în ortodoxie este imperioasă intervenția statului. Nu ne îngăduie nici doctrina Bisericii, nici ființa neamului să încrucișăm brațele. Ceea ce, în slabă măsură, ar fi însemnat anarhia partidelor politice de ieri, pentru răspasul greu prin care trecem astăzi, poate însemna mâine, în incomparabile proporții, anarhizarea spirituală prin secte. Căci anarhie în ortodoxie, înseamnă anarhie națională. Turburarea și dezorientarea creștinului, înseamnă turburarea și dezorientarea românului. Și de vreme ce sectele n'au crescut din necesități nici ortodoxe, nici românești, existența lor n'are nici-o justificare pe pământul nostru. Toți predicatorii își fac ucenicia sub canoane străine și de credința și de ființa noastră. Nu există sectă care să nu fie în legătură permanentă cu o altă sectă similară de peste

graniță. De aici își primește și directivele și entuziasmul, niciodată evanghelic, dar totdeauna protivnic țării, într'un fel sau altul.

Deci, dacă ortodoxia, adânc credincioasă principului evanghelic, prin care a slujit statul în maximă strădanie, este suficientă, și prin viață și prin doctrină, acestui neam, de ce îngăduim sectelor să ne destrame? Un simplu act de voință românească, prin înțelepciune legiuitoare, și

primejdia e stânjenită. Nu se va vătăma nimic, de îndată ce nu-s ale noastre, nici ca geneză, nici ca existență. Asta nu înseamnă însă că autoritatea bisericească n'are nimic de făcut. De aici trebuie să pornească ofensiva. Și statul va înțelege și va asculta, cum a înțeles și a ascultat întotdeauna. Este vorba doar de-o problemă națională.

NITĂ MIHAI

CETĂȚI ȘI HIMERE

Sunt unele cărți a căror lectură înveselește, altele care instruesc și altele care îmbogățesc și înalță sufletul. Le alegi după starea sufletească în care te afli, și după cum simți nevoia de odihnă, de gândire sau de amuzament. Sunt însă foarte rare cărțile în care să găsești și poezie sublimă, și gândire adâncă, și humor irezistibil, și știință.

O astfel de carte este ultima traducere în românește din opera d-lui Iovan Ducici: „Cetăți și Himere“, care cuprinde scrisori din câteva țări ale Europei și din Palestina.

Europa întreagă, cu locurile și oamenii ei, cu poezia și frumusețile pe care nimeni altul nu le-a înfățișat așa, se cuprinde în cartea aceasta neîntrecută și unică în felul ei. Pentru că d. Iovan Ducici nu descrie locurile și lucrurile, ci sufletul lor. Nu ceea ce a creat mâna și rațiunea omului, ci ceea ce a înflorit și a luminat inima și sufletul lui. Nu frumusețile exterioare ale naturii, ci misterul „adâncul acestor frumuseți. Ca să te faci să înțelegi frământarea și viața unui oraș, îți vorbește despre tăcerea și moartea lui. Pentru că „orașele sunt adevăruri lăuntrice. Iar dacă nu sunt adevăruri lăuntrice, atunci sunt numai grămezi de oameni și de pietre, nu orașe“.

Și într'adevăr, d. Iovan Ducici, acela care a trăit în basmul Florenței din dimineața de Aprilie, a ascultat cântecul vechi al Veneției în serile întunecate de toamnă „a cunoscut nopțile luminoase ale Atenei și adâncul singuraticelor nopți ale Romei, acest Iovan Ducici care a călcat pe urmele marilor înțelepți ai antichității ca și pe urmele sfinte ale lui Iisus și ale apostolilor, n'a călătorit printre zidurile și pietrele atâtor orașe, ci prin sufletul, prin trecutul și prin legenda lor. Citindu-i cartea, nu vezi prea mult cu ochii minții, dar simți totul, trăiești în trecutul și în prezentul acestor cetăți, te înfiori de aceleași himere, te copleșesc aceleași sălbatice măreții ale naturii.

Intr'o scrisoare din Elveția, câteva rânduri numai, sunt de ajuns ca să te împietrească în imensa nemiscare a Alpilor: „...timpul nu se

poate măsura cu nimic, pentru că aici nu se întâmplă nimic... Aici toate ceasurile trec sau sus în cer, sau în adâncul pământului, nelăsând nimic, nici în privire, nici în auz, nici în amintire. Numai câtă vreme merge omul, lucrurile se mișcă și trec pe lângă el; dar dacă se oprește pe o stâncă, totul împietrește și amuțește. Firicelul care leagă sufletul omenească de acest pământ se rupe, locul doare și de acolo cade o picătură de sânge“.

La noi, numai Eminescu a simțit până la durere și măreția naturii și dragoste și tot. Durerea aceasta în fața frumosului în natură sau în sentiment, este cea mai înaltă culme pe care poateunca în chip firesc, sufletul omenească. „Nu-mi place frumusețea alpină“ — scrie autorul. Și totuși, groaza și chiar ura pe care o simte el și pe care o transmite ca printr'un farmec și cititorului, nu este decât treapta ultimă a celei mai înalte contemplații naturale. Cei mai mari mistici creștini, au coborât culmile extazului, nu numai cu nostalgia înălțărilor trăite, dar și cu sângerarea durerii. Dragostea cea mai pură, imensă și inumană aproape, este într'adevăr o fericire, dar o fericire „dureros de dulce“. „Nu-mi place frumusețea alpină“, scrie d. Iovan Ducici, dar descrie această frumusețe amară, plină de renunțare și durere, nu cu dragoste, ci cu adorare.

Și totuși, la poalele acestor munți, trăiește un oraș fără suflet. Geneva de astăzi și-a pierdut sufletul odată cu misticismul violent și îngrozitor al veacului al XVI-lea. În locul genevezilor cu fanatismul religios împins până la nebunie, trăiește astăzi acolo o lume mărunță de provinciali, „lucrând fără odihnă și înmulțindu-se fără motiv“. Și totuși, în orașul acesta în care glasul trecutului a amuțit, a mai rămas să vorbească prin tăcere, Catedrala Sfântului Petru, „veșnic neagră și îngrozitoare ca un blestem“, cel mai melancolic monument al violenței și al nebuniei religioase. * Dar catedrala aceasta întunecoasă și rece ca un mormânt, se profilează pe cel mai luminos cer, deasupra lacului cel mai plin de soare din lume. Lacul

Leman ,această magie de culoare și lumină, n'a avut însă poetul lui. Nimeni nu i-a descris frumusețile așa cu i le descrie d. Iovan Ducici acum. Iată cea mai sugestivă și mai rară imagine de culoare care s'a întâlnit vreodată : „...și atâta culoare albastră se revarsă, că umple hainele, părul și sufletul; și întorcându-te acasă, trebuie să o scuturi de pe haine, cum ai scutura praful ori zăpada“.

Din paginile acestei cărți, apare ca un miraj, Parisul. Isbucnește deodată, neașteptat, în scrisul autorului și în sufletul cititorului. După Geneva scaldată în ploaie de lumină dar tăcută și nemișcată, d. Iovan Ducici aduce parcă în dar Parisul, colosal și strălucit, dar răsărind în primăvară, trăind în ea ca într'un cadru firesc. În orașul acesta nimeni nu poate fi niciodată cu totul nefericit, pentru că el este atât de imens și de mareș, încât în fața lui toate suferințele se pierd ca niște mincuni. Faptul simplu de a fi văzut Parisul și de a fi trăit în el, este strigătul celei mai mari fericiri omenești.

Indrăgostit de orașul acesta și de Franța întreagă, autorul consacră cele mai entuziaste pagini spiritului și cugetării franceze.

Dintr'o călătorie pe Marea Ionică, cu sufletul vrăjit de splendoarea „frumuseții indiferente“, d. Iovan Ducici scrie un adevărat poem al mării. „Marea este înainte de toate muzică și abia după aceea apă și spațiu. Marea nu este numai apă, ci înainte de toate, lumină. E singura frumusețe care nu te minunează, ci te cutremură. Numai acela care a izbucnit în plâns când a văzut întâia oară marea, a înțeles locul ei în univers“.

Apoi vraja cărții te poartă mai departe, ca în basmul covorului fermeșat, prin Roma cu cele mai frumoase nopți din lume și în care totul trăiește în singurătatea goală a frumuseții sale istorice, prin Spania Sfintei Tereza de Avila și a lui Jan de la Cruz, prin istoria și ruinele Greciei de odinioară, prin Palestina urmelor sfinte. Te închini cu gândul și cu veacurile creștine la Sfântul Mormânt, urci cu autorul Golgota mântuirii, te înfiori cu el de cuvintele sfinte care plutesc în văzduhul și pe apa lacului Ghenizaret. Descifrezi antichitatea păgână din ruinele Acropolei, înserezi în amurgurile luminoase ale Atenei, te cutremură sunetul prelung al clopotelor din Avila.

În timpul călătoriilor sale, d. Iovan Ducici a avut prilejul să cunoască multe popoare, pe care le înfățișează în cartea lui cu o rară putere de caracterizare, prinzând adesea latura hazlie a firii lor.

Iată de exemplu pe Englezi, care nu pot fi închipuiți altfel, decât ținându-se veșnic după o minge: la tennis, biliard, hokey, golf, football

sau popice. Pentru un Englez, cine nu este sportiv ,este infirm sau Francez. Polonezii pe care autorul i-a cunoscut în țări străine, sunt cu toții „maniaci de bună voie și nevropați cu intenție“, gata să-și dea viața mai degrabă pentru trecutul decât pentru viitorul țării lor, dar cei mai neprețuiți camarazi. Elvețienii sunt un popor sortit să fie totdeauna portarul cuiva : odinioară al regilor și al papilor, acum al celor din urmă aventurieri și vântură-lume. Oameni mereu flămânzi, nu cântă frumusețea țării lor, ci o vând. Francezii sunt cei mai mari inițiatori și reformatori ai spiritului. Dăr pentru ei, lumea întreagă nu este decât tot o Franță, neisprăvită, foarte stricată și hazlie. Nu călătoresc nicăieri, dar compun acasă, cele mai frumoase descrieri de călătorie. Românii sunt îndrăgostiți de Francezi pentru viciul lor, și în loc să spună că Bucureștiul este un mic Paris, spun că Parisul nu-i decât un București mare. Rușii sunt buni și sinceri, naivi și copilăroși. „Când un Rus se îndrăgostește la Petrograd, se duce să-și piardă averea la Monte-Carlo și se sinucide în Guadarama“. Despre Bulgari, autorul scrie — puțin măgulitor — că de câte ori călătoresc, merg în doi, „pentru că unul știe să scrie, iar celălalt știe să citească, însă niciunul nu le știe pe amândouă“. Sârbii sunt buni, viteji, dar din cauza puținelor maniere frumoase, sunt primejdios de sinceri. „Să vă ferească Dumnezeu de ceea ce vă poate spune Sârbul în față, Bulgarul la ureche, Italianul în ziare, iar Grecul la socoteală“.

Gânditor de adâncimi neobișnuite, d. Iovan Ducici este un cunoscător și mare admirator al păgânismului antic, pe care îl înfățișează în toată frumusețea și arta lui, dar rămâne un profund gânditor creștin. Cunoaște tot atât de bine protestantismul revoluționar și catolicismul care a lăsat în urmă bălți de sânge și ruguri fumegânde încă, dar iubește ortodoxia, pe care o cunoaște tot atât de bine și despre care scrie cuvinte admirabile : „Ortodoxia a fost și a rămas credința nevinovată și curată, veselă și plină de spiritul nobil elin pentru bucuria pe pământ și pacea între oameni, fără inchiziții și torquemazi, nopți bartolomeice și exiluri engleze. Ea nu a inspirat arta romano-catolică, însă a dat pe cea bizantină și prin nimic nu împiedică arta slavă să devie mare. În sfârșit, nu va exista vreodată primejdia ca ortodoxia să se ridice cândva împotriva purtătorilor științei și ai renașterii“.

Vorbind despre minunile Mântuitorului și în special despre prefacerea apei în vin și a pietrelor în pâine, d. Iovan Ducici scrie : „Eu am crezut în aceste minuni în primul rând prin poezia lor, după cum unul mai desăvârșit decât

mine, ar fi crezut prin credința lui. Pe alții, poate iubirea îi va face să creadă. Din fericire, și poezia și iubirea vor fi veșnic pe pământ, iar din ele ia naștere credința. Astfel, întotdeauna voi putea crede că în mâinile sfinte apa a devenit vin, iar piatra pâine. Pentru că acela care nu e în stare să creadă în ceea ce este de necrezut și imposibil, acela nu este creat pentru credință, nici pentru acțiune, ci e un blestemat“.

Pasagiile citate nu sunt unice în cartea d-lui Iovan Ducici. Am luat la întâmplare câteva din cartea care este scrisă întreagă, în același fel. Te încântă dela cele dintâi rânduri și o citești cu încordare până la cele din urmă. Sunt pagini pe care nu poți să nu le recitești, pentru că să le simți mai bine în toată splendoarea lor.

Cartea aceasta este și muzică și culoare, și poezie și parfum. Este în același timp suplă și

viguroasă, în același timp poezie sublimă și satiră mușcătoare. Lectura ei te înseninează și te întunecă, te înalță și te înspăimântă, îți înalță sufletul și te înfioară. Și împletirea aceasta din ghirlande de flori și funii care rod până în adâncul adevărului, face din cartea d-lui Iovan Ducici o operă neprețuită. Sfârșești lectura ei cu sentimentul că ai trăit intens toate minunile pe care le-ai citit. Așa cum scrie autorul că va simți, întorcându-se din Țara sfântă: „Și în cele din urmă, mă voi întoarce înapoi ca acel fericit din Evanghelie, ai cărui ochi au văzut minuni“.

Un cuvânt de mulțumire d-lui B. Pîsarov, traducătorul din sârbește al d-lui Iovan Ducici, pentru că ne-a prilejuit cunoașterea acestei splendide cărți, dându-ne-o într-o minunată limbă românească.

MARIANA IONESCU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

V. VOICULESCU: INTREZĂRIRI. *Poeme*. — Opera poetică a d-lui V. Voiculescu are toate virtuțile unei plene maturități creatoare. Rod bogat și armonios al îndelungei experiențe pe care poetul a încercat-o și o încearcă mereu în arta versificației, opera aceasta reprezintă una din cele mai de seamă contribuții aduse liricii noastre contemporane.

Din capul locului trebuie să mărturisim că ea ocupă o poziție cu totul aparte în complexul poeziei românești dela război încoace. Poate tocmai din această cauză, d. V. Voiculescu nu s'a bucurat încă de darul unui studiu amplu care să-i definească atât esența inspirației cât și locul ce-l deține în mișcarea literară a vremii.

Față de felurile directive care s'au afirmat în poezia noastră postbelică, d. V. Voiculescu este acela care, a adâncit mai mult decât oricare altul, problematica religioasă. Într'adevăr, ceea ce pare a fi substanța poemelor sale este vechiul conflict necruțător dintre spirit și materie, dintre duh și carne — conflict care fixează fără îndoială, înseși limitele tragice ale destinului uman în lume.

În poezia d-lui V. Voiculescu surprinzi năzuința purificării ca un leit-motiv caracteristic. În cele mai reprezentative poeme ale sale năzuința aceasta înspre desăvârșirea sufletească a ființei pustiită de păcat și ispite, capătă un accent așa de profund și de sincer, încât am putea numi cu toată îndreptățirea necesară, poezia ultimelor volume, o poezie a ispășirii, a mântuirii în sens larg creștin.

În chiar titlurile culegerilor de până acuma,

nota aceasta se observă ca o concludentă semnificație. *Destin*, *Urcuș* și *Intrezăriri* alcătuiesc o admirabilă suită care, aproape că ea singură, ar izbuti să definească în linii generale, esența poeziei d-lui V. Voiculescu.

Insetat de liniștea eliberării supreme, poetul își simte totuși existența covârșită de greutatea misterului carnal. Pentru a ajunge în zona rivnită a seninătății spirituale situată desigur, dincolo de sbuciumul arzător al chemărilor trupești care-l biciuie, cântărețul „dorului cu mâini legate” trebuie să se lepede de toate moștenirile negre ale sufletului. Dar moștenirile sânt adânci și puternice. Ele zac la rădăcina vieții și de acolo se urcă pe tainicele nervuri ale făturii omenești ca niște seve otrăvite. Lumina conștiinței crește din noaptea subterană a acestor izvoare ale plăcerii și dorinței distrugătoare. O impresionantă viziune a vieții legată de profunzimele întunecate ale ființei, ne-a dat d. V. Voiculescu în *Centaurul*. Grăitor simbol, acesta al *centaurului*, pentru fixarea unui „destin” poetic!

Fecundată de eleanul purificării, creația poetică a d-lui V. Voiculescu descrie astfel o linie ascendentă care pornită din dramaticul joc antinomic al *Destinului* străbate fazele de limpezire ale *Urcușului* pentru a ajunge în pragul certitudinilor și simbolurilor din *Intrezăriri*. Recentul volum este așa dar o apropiere de lumile unui mister pe care poetul l-a visat întotdeauna cu o neistovită ardoare. Misterul „de sus” am zice, în sensul că strălucirea lui îndurerată, cerească aproape, s'a smuls de sub povara acestui talt mister, al păcatului și materiei.

Dela *Bacantă* dansând pînă la *Fecioară*, drumul imaginar străbătut de d. V. Voiculescu este revelator.

Splendida viziune sculpturală a celei dintîi — transfigurare păgână a sensualității, — este egalată de înălțimea de concepție din cea de a doua:

*Sânul tău încă stă sibilin,
Pândit de toată zodia zării
Încă din tine se'nalță lin
Pura mireasmă a așteptării.*

Motivul acesta al fecioriei își află o puternică expresie în poezia *Androgenul*, care se remarcă a fi cea mai reprezentativă din întreg volumul. D. V. Voiculescu folosește simbolul androgenului pentru a prinde în dimensiunea ei cea mai profundă, taina vieții. Credem că androgenul este „întrezărirea” ultimă a imaginației sale plasticizante. Plăsmuire stranie, care depășește categoria binelui și a răului prin sinteza secretă a două potrivnice planuri existențiale, simbolul acesta devine suprema valoare de afirmare a vieții. În economia artistică a operei d-lui V. Voiculescu, androgenul se situează cu greutatea unui adevărat punct arhimedic.

*Tin cumpăna'ntre suflet și'ntre carne,
Drept cheazășie limpede-a puterii
Că patimile n'au să mi-o răstoarne
Port amândouă cheile plăcerii.*

*Astfel nu simt nici junghiul desbinării
Nici jugul dorului și nici fierbîntea
Crucificare a împreunării
Ci pururi zămîslesc numai cu mîntea.*

În perspectiva acestei elevații fascinante, androgenul dobîndește o semnificație suverană în poezia d-lui V. Voiculescu. Deaceia pentru a înțelege structura și noima poeziei acesteia nimic nu ne pare mai important și prețios — decât lămurirea rostului său simbolic.

În linia ascendentă pe care am spus că o descrie evoluția lăuntrică din cele trei volume *Destin*, *Urcuș* și *Intrezăriri*, androgenul este un concept limită. Esența lui realizează năzuința ultimă a poetului, purificându-se de tot ceea ce în poemele anterioare era conflict dramatic și element eterogen. Raportat bunăoară la *Centaurul*, simbolul androgen aduce o seninătate și o distanță față de sbuciumul pămîntesc, remarcabile.

*Îngemănînd potrivnice silințe
Cobor zîmbînd din alba'ntîietate,
Din soiul unic fără de semințe,
Închis în pura mea deplinătate.*

„Alba'ntîietate” din care androgenul coboară zîmbînd și prefigurînd „un gând zeesc al lumii”, este expresia fericită prin care autorul identifică obrîșia acestui grandios simbol dincolo de timpul fizic și de principiul creației sexuale. Vișul poetului rîvneste mereu spre „pura deplinătate” a androgenului ca spre un paradis pierdut. Fără îndoială că aici se manifestă mai vădit ca oriunde în poezia d-lui V. Voiculescu, acea nostalgie paradisiacă pe care Nichifor Crainic o crede a fi izvorul tuturor plăsmuirilor de artă. Ar fi o greșală, așa fiind formulată discuția, să dăm o interpretare mitologică simbolului din amintita poezie. El este mai mult decît atîta. Am îndrăsnit să spunem că noima lui finală reprezintă efortul imaginativ al unui *salt calitativ* pe care autorul îl încearcă în lumea „cealaltă”, în lumea duhului eliberat de orice balast material. „Intrezăririle” ce se ivesc dincolo de pragul existenței pămîntești, sînt exact tot atîtea imagini multiplicare ale acestui ultim simbol. Nu forțăm cu nimic nota criticii obiective dacă asigurăm cetitorul ca întregă lumina din poezia d-lui V. Voiculescu se revarsă din zîmbetul suprafiresc al androgenului. Deacolo se revarsă și tot într'acolo tinde.

Versurile care deschid volumul de față, prevestesc oarecum figura ireală a aceluia care ține „cumpăna'ntre suflet și'ntre carne”.

*Plutesc în noi dureri neatîrmate
De nici un dor, de nici o altă rană
Trec la zenit uri desrădăcinate,
Înalte chinuri fără de prihană.*

În această zodie a „urilor desrădăcinate” și a „chinurilor fără de prihană” se împlinește evoluția tuturor poemelor din culegerea recentă a d-lui V. Voiculescu.

Chiar atunci când contemplică imaginea *Fecioarei*, poetul frînge chemarea ispititoare a formelor și a belșugului senzual, ridicându-se pînă la nivelul unei înalte spiritualizări. Răsună în stihurile acestea ceva din prospețimea înnurilor păgâne, dar pînă la urmă predomină tot accentul transfigurării.

*Ție mă'nchin trup senin,
Albă răs_pîntie-adîncă,
Între cerul strein
Și lutul ce ne mînîncă.*

*Clară odihnă între Ursite,
Sub rotunjimile tale aduni
Frageda taină a două lumi topite
În limpezimea unei minuni.*

În poezia propriu zis erotică, d. V. Voiculescu nu a stăruit. Sentimentul iubirii nu-l cântă pe claviatura plenitudinii lui vitale. Elanurile inimii sale sunt întotdeauna atenuate, stinse aproape, de corectivul spiritului, de năzuința spre veșnicie. Dar în schimb, avem mărturia unor puternice imagini poetice. Absența suflului erotic este din plin răscumpărată de bogăția și frumusețea cu totul rară a metaforelor. Așa bunăoară, prima strofă din *Charon*:

*Corsar al cărnii, pururi pe mările ei joase
Între oftări de inger și între scărșniri de dinți
Am străbătut cu stele'n catargele voioase
Bosforul alb și dulce al tainelor fierbinți.*

Sentimentul morții vibrează puternic în poemele d-lui V. Voiculescu. Poetul își simte sfârșitul ca o „mare aromă” venită din văzduhul grădinilor eterne; ca o primăvară; ca o purificare. Un triumf al sufletului asupra cărnii care ne sue pe treptele eternității. Iată cum începe *Marea Biruință* — titlul e cu desăvârșire grăitor:

*Răsbim din lut, urcăm scări de luceferi,
Silim să ducem cerul mai departe,
Prin săbiile vremii trecem teferi
Iuștând s'ajungem pân'la tine, moarte,*

Sau moartea văzută ca o cufundare în adâncimile amorfe ale primordialului:

*Mai multă noapte, mai multă noapte...
Beznă măreață, mumă a luminii,
Uger de umbră dulci și's ciorchinii...
Sugem cu somnul negrul tău lapte...*

Ultimul vers are o extraordinară forță expresivă. El dă întregii poezii o adâncime de excepțională concentrare. Sub o formă variată, revine aceeași obsesie a morții în *O brad frumos*. Bradul apare ca o albie a destinului omnesc. Fruntea lui înaltă ne crește coșciugul — iar rădăcinile țîșnite din hău, ne poartă în „negrele subpământene burguri”.

Ca o victorie descriptivă a volumului, însemnăm *Primăvara la Balcic*. Suntem convinși că în ceea ce privește perfecțiunea formală, poezia aceasta stă alături de cele două trei opere de artă pe care le-a inspirat colțul de vrajă orientală al Balcicului. În literatură ca și în pictură, deopotrivă. Ne găsim în fața unui pastel care în economia strânsă a cuvintelor, egalează linia și atmosfera celui mai precis tablou.

*Au izbucnit la Balcic nerăbdători migdalii
Deși albastrul mării e încă tot sever,
De după coasta prinsă în linii de vitralii
A izvorit o barză și curge albă'n cer.*

Am spus că poemele d-lui V. Voiculescu își desfășoară carecum ritmul la umbra întâiei sale poezii din volum, pe care pe drept cuvânt a boțezat-o *Altitudine*. Această „altitudine”, care de fapt însemnează definirea poziției spirituale a autorului întocmai așa cum prima poezie din volumul *Destin* însemna definirea crezului său estetic, — culminează în *Androginul*. Nu vedem însă, cum am putea încheia mai potrivit recenzia de față, decât reproducând poema *Te înalț...*, care completează și am zice chiar lămurește, toată culegerea. Problematika poetică a d-lui V Voiculescu va reuși astfel, într'un deosebit relief.

Conflictul profund care zace la rădăcina inspirației sale se contopește aici într'o tragică fuziune:

*Te înalț din carne, frumusețe pură;
Te desprind din coapse moi desăvârșire,
Viu sosești la mine dincolo de fire
Zâmbet al veciei sprijinit pe-o gură*

*De sub proslăvire și închinăciune,
Gânduri fără pată smirună la picioare,
Rece și senină te deslegi minune
Dintre patimi, albă și nepieritoare*

*Au murit în preajmă spațiul și leatul
Ruptă-i rădăcina care-abia te ține.
Ca să ies din vama trupului la tine
Pînă la visare subțiez păcatul*

*Pe femeea goală altoesc zeița
Mângâi lung tiparul formelor eterne...
Dar o tresărare mi-a trezit arșița
Și'ncovoii grumazul visului în perne.*

Frumusețea ce se desprinde din stufișul de patimi, albă și nepieritoare, își răsfrânge desigur strălucirea în structura operei poetice de până acuma a d-lui V. Voiculescu.

Ceeace face ca această operă să fie o valoare definitiv câștigată pentru literatura română.

* * *

GHERGHINESCU VANIA: PRIVIGHETOARE OARBA-Versuri. — Cu volumul de față, poezia d-lui Gherghinescu Vania și-a cucerit o remarcabilă concentrare expresivă. Cele mai multe din versurile sale aduc o claritate și o sobrietate a imaginilor care ne îndreptățesc să socotim *Privighetoarea Oarbă* o carte de fac-

tură aproape clasică. În lirica noastră contemporană, nota aceasta este destul de rară. Ea constituie o însușire cu totul specială. Ne grăbim firește, să adăugăm că limpezimea simplă a strofelor care ne bucură la d. Gherghinescu Vania nu însemnează numai decât platitudine. E înainte de orice siguranță și corectitudine tehnică în care se modelează sensibilitatea sinceră a poetului.

Privighetoarea oarbă cântă, în poemele bu-nului nostru autor, de cele mai multe ori frumos. Cântă din adâncimea curată a unei suferinți a unei tristeți, a unei nostalgii.

Credem, din capul locului greșită străduința de a desprinde în poezia d-lui Gherghinescu Vania un sens sau o conștiință metafizică ce s'ar preta la cine știe ce contradicții teoretice. Poezia sa nu e nici cugetare nici raționament transfigurat, pe care să-l descifrezi cu dicționarul filosofic în mână, pentru a ajunge la concluzii fantastice.

Cine nu gustă această poezie în mod direct, fără nici un fel de intervenționism enciclopedic, să fie sigur că nu poate să-i judece valoarea.

D. Gherghinescu Vania cântă, cu deosebire, sentimentul iubirii și al morții. Sînt „temele” lui dragi, aproape obsedante. Față de *Drum Lung* și *Amvonul de Azur*, cele două volume anterioare, *Privighetoarea Oarbă* marchează o simțitoare evoluție. Versul e acuma, mai precis, rezonanța lui mai cuprinzătoare iar cuvântul mai nou.

Dacă mai înainte inspirația erotică prilejua deseori poetului o anumită discursivitate sentimentală, astăzi aceeași inspirație își caută o altă economie expresivă. Iată bunăoară *Durerea mea de dincolo*, o bucată în care lacrima plecării de lângă ființa iubită apare numai în versul final, în perspectiva morții ce desparte.

*Pământul drag,
Ca sinul de mamă,
Va fi, încurând, ultimul prag
Pe care-l voi trece fără să-mi dau seamă.*

*Ghemul de stele și de mă rădăcini
Se va rostogoli în infinit;
Intoarcerea trupului lângă rădăcini
Va fi regăsire de cuib tihnit...*

*Auzi adâncul cu ce nerăbdare m'așteaptă!...
Nesfîrșita noapte va fi noapte cu lună...
Ca și'n lumea asta calea mea va fi dreaptă
Dar nu vom mai fi împreună*

Chemat de noaptea pământului și de lumina făpturii iubite, deopotrivă, poetul trăește sentimentul morții și al dragostei cu aceeași tragică intensitate. Evocarea aceleia cu care nu va mai

fi împreună în împărăția grea de dincolo, are întotdeauna o vibrație elegiacă, sfîșietoare. Oare nu-i suficient de grăitor faptul că poezia cu cel mai profund suflu erotic din volum, se cheamă *Elegie* ?

*Rătăcind fericiți pe pământ,
Simțeam pe-aproape, ingeri în zbor;
Uitasem cîtă suferință zace în dor
Și ce greu poate răni un cuvânt*

*Eu vedeam alături de Dumnezeu
Când te-apecai cu mine peste isvoare...
Era, atunci, primăvară și soare...
...Trist până la moarte e sufletul meu..*

Ce adânc este acest sentiment al iubirii în poezia d-lui Gherghinescu, ne-o mărturisește el însuși în catrenul *Carte poștală*, care ne oferă formula de definiție a întregului volum:

*Acolo unde ai rămas, departe,
Îți trimit, spre-a nu mă uita,
Sufletul, în rînduri de carte.
Răstignit pe imaginea ta*

Avem impresia nedesmîntită că dimensiunea esențială a poeziilor d-lui Gherghinescu Vania este linia aceasta împletită din fiorul macabrului și al eroticului. Fără îndoială, o problemă dificilă, pe care însă o prelucrează deseori remarcabil, talentul acuma încercat al autorului. Subliniem deasemenea, puternica *Audiție din Saint-Saëns*. Straniul „Dans macabru” al compozitorului francez își găsește aici o transpunere literară din cele mai izbutite.

Împlinirea temei muzicale este veridic armonizată cu împlinirea estetică a poeziei. Pentru cine cunoaște compoziția lui Saint-Saëns, nu ne îndoim că următoarele strofe sînt o concludentă identificare:

*Vuete surde'n văzduh se'ntretae
Izvorînd din adânc de pământ;
Peste cimitire crește în vînt vîlvătae
Și se deschide fiecare mormânt*

*Ies morții. Zornăe oase.
Intre lumi se nărue fantasticul dig:
Infiorat, aerul nopții miroase
A umezeală și a frig.*

Cu *Privighetoarea Oarbă*, d. Gherghinescu Vania iese din stilul minor al poeziei sale de până acum, verificând așteptări vechi și îndreptățind nădejdi nouă.

SEPTIMIU BUCUR

VIRGIL CARIANOPOL : SCARĂ LA CER---

Noul volum al d-lui Virgil Carianopol cuprinde nu mai puțin de 55 de bucăți, — fragmente lirice ale unui suflet fluid, abundent, în revărsare difuză nesupravegheată îndeajuns de un spirit autocritic. Este al cincilea volum al d-sale, dacă nu ne înșelăm, în răstimp de numai câțiva ani. Despre unul din ele — *Carte pentru domnișe* — am referit la timpul oportun, într'un foileton, cu destule elogii, dar și cu strecurate rezerve, valabile și astăzi, pentru noua sa operă. Anume scriam: „*Sunt puține note diferențiale dela o poezie la alta și, dacă această stare de răsucire în loc, de repetiri, de reveniri, fără proeminențe și cu rare isbucniri, ajută admirabil unei atmosfere de ciclu melodic, în schimb împiedică individualizarea poeziilor în parte, obiectivarea lor intrinsecă, cu un bine definit relief. Ceeace dorim înzestratului nostru poet în viitoarea sa operă este mai multă varietate, în expresie și modulație...*“.

Dacă d. Virgil Carianopol și-a înmulțit temele de inspirație în ultima carte, expresia sa melopeică, incantativă, amorfă și deci neconturată cristalin rămâne aceeaș, cu excepția strălucită și izolată a poeziei de înaltă ținută „După moarte“, din fruntea volumului.

Înmulțirea temelor nu înseamnă însă, numai de câțiva ani, și realizarea lor plastică. Și, pentru exemplificare, indicăm unul din noile motive, din cele mai frecvente și mai dragi autorului: poezia de cugetare, maniera filosofantă, reflexivă. Nici în „Isus“, nici în „Eu“, nici în „Căutare“, nici în „Necredință“, nici în „Măști“, autorul nu izbuteste să transfigureze materialul brut al unei cugetări prozaice, banale, naive, sublimându-l. Însăși sensibilitatea sa, adesea patetică, de obicei străvezie în toată opera sa, în nudă sinceritate, nu transpare în aceste construcții intelectuale.

Să cităm din poezia „Eu“ :

*Te știu, femeie, tu ești fiindcă-s eu
Și lună este fiindcă eu visez.
Tot ce e : noapte, stele și iubire,
Eu cu puterea mea de viață le creez.*

*De n'aș fi eu, nu ar trăi nici visul.
Când voi muri, cu mine se duc toate.
În fiecare ins sunt eu și ei în mine.
Făr' să vreau eu, nimica nu se poate.*

Atitudinea satirică este, adesea, sunărătoare prin expresie directă, prozaică :

*N'am trăit în aur, între pufuri,
Nu m'a dus dacă n'ar cărucioare.*

(Biografie)

Menționăm în actuala sa carte ciclul „Către ai mei“, în care, deși autorul revine, cu aceleași mijloace, la aceeaș obsesie a desrădăcinării, motiv preferat între toate, găsim totuși accentul autentic, emotiv, cuceritor, cu care ne-a obișnuit lirica sa anterioară. Nu vom stărui totuși asupra acestei note, care ne e cunoscută în opera sa, atât prin temă, cât și prin expresie, ci ne grăbim să ajungem la noua sa îndrumare spre o sensibilitate metafizică, spre sentimentul misterios al tărâmului morții. Aportul poetului este, deastădată, categoric, inedit, iar viziunea sa transfigurează materialitatea și concretizează inefabilul, impalpabilul, într'o mistică întrepătrundere sintetică a elementelor, contopind realitatea cu fantasticul, într'o unitate adâncă și plastică, internă, de scump aliaj :

*Înalt, subțire, după ce-oiu muri,
În miezul nopții, prinț de catifea,
Voiu pogori dintr'un înalt etaj,
Să stai și după moarte lângă ea.*

*Voiu pogori în pelerină verde
Și în mânuși de veacuri și lumini,
Făcând să 'ntoarcă după mine capul
Și să se salte peste gard, grădini.*

*Și-om sta pe bancă, eu luceafăr viu
Și chipul ei, lumină ca înaltul ;
Eu neputând să-mi văd prin dansa moartea,
Ea neputând prin mine vede altul.*

*Și va fi fericirea mult prea caldă,
Prea iute clipa pentru-a o trăi,
Prea fără timp iubirea și prea sfântă
Ca să mai fie vreme-a ne iubi.*

*Vom sta, eu ceață, ea pământ lucind,
Iubindu-ne cu mîntea noaptea toată,
Fără să simtă dacă-s lângă ea
Și să mă vadă fără ca să poată...*

*Și când la ora cinci de dimineață
Mă va gonî cocoșul triumfal
Și m'oiu întoarce singur iar la locu-mi
Ca dup'o noapte petrecută la un bal,*

*Va fi pe mine pelerina ruptă
Și ochii nu-mi vor mai avea scânteii,
Mă va cuprinde 'ntunecimea morții,
Dar voiu luci de amintirea ei...*

(După moarte)

Sugestivitatea poeziei „După moarte“ este unică în lirica d-lui Carianopol și rară în genere. Expresii și versuri subtile, subliniate în parte de noi în textul citat, tonalitate profundă

și gravă, compoziție sobră și, peste toate, un nimb de cețuri și brume difuze, scăldate în lumini transcendente, — susțin laolaltă, într'un efort convergent, unitar, fără macabru și funerar, concepția mistică, de înaltă idealitate, a iubirii de dincolo de moarte, întâlnită — cu desfășurare de poezie — în „Strigoi“ lui Eminescu, fără însă ca poezia d-lui Carianopol să se facă inutilă prin aceasta.

Și nu știu cum, transcriind frumoasa poezie a d-lui Carianopol, — poate fiindcă suntem pe panta analogiilor —, fără să vrem nu știu ce vagă adiere de departe ne-a adus aminte de poezia nefericitului Milcu, cu ale sale „Cântece din mormânt“.

O filieră de motive și înrudiri satisface adesea spiritul nostru și ajută, comparativ, la ierarhizarea valorilor, fără ca nimeni să piardă din ce e al său.

Ceeace dorim d-lui Virgil Carianopol, pe viitor, este o grijă mai atentă, mai migăloasă și trudnică, în lucrul său de scriitor, așa cum ne-a dovedit cu prisosință, de altfel, în poezia sa antologică „După moarte“. Să nu se lase ispitit prea adesea de incantația fluidă a unor simple dispoziții de moment, amorfe, confuze. Poezia răsare numai la răstimpuri, după un stagiul mai lung de gestație și trebuie așteptat acel ceas, cu răbdare, în care impulsul lăuntric vorbește cu voci limpezi, — după care urmează captarea și munca acerbă de disciplinare severă a viului cald.

* * *

LADMISS ANDREESCU: ÎN ȚARA CERULUI. — Este un loc comun a mai spune, că nuvelistica noastră de astăzi a ajuns raritate. Scriitorul, editorul, cititorul își împart, deopotrivă, răspunderile, în această privință. Deaceia, tipărirea unui nou volum de nuvele — și mai ales în debut — în zilele noastre, înseamnă un multiplu curaj, care trebuie întâmpinat cu atenție.

Cartea d-lui Ladmiss Andreescu am citit-o însă — să fim sinceri — după oarecare șovăiri, care nu erau din vina noastră. Autorul ne era vag cunoscut din mici reviste, cu pretenții de esseist, și dintr'o altă carte a sa „Semne și mituri“, care însemnau pentru noi tot atâtea desaprobari. Pamflet nesuținut nici de cultură, nici de talent. Cu atât mai mare ne-a fost surpriza, citind „În țara cerului“, recentul său volum de nuvele, în care întâlnim o fermă promisiune de robust nuvelist. Perspectiva s'a schimbat dintr'odată și creditul scriitorului a crescut pentru noi incomensurabil.

D. Ladmiss Andreescu, pe care criteriul valorilor autentice, în sfârșit, l-a admis cu mențiuni

lăudabile, ne dă cel puțin în prima sa nuvelă, de mare întindere, o realizare frumoasă.

„În țara cerului“, întâia bucată a volumului, aduce, ca material literar, o lume nouă, un mediu inedit în literatura română: viața de emoții, de tensiuni, de vecinătate cu moartea, a aviației, în timp de război. Nu este interesant să facem aici rezumatul nuvelei. De altfel, nu subiectul și nici materialul au cel mai mare preț într'o creație, ci realizarea însăși. Și d. Ladmiss Andreescu a realizat o bună nuvelă, bogat desfășurată și sigur condusă, cu tipuri vii, vigurose conturate. Căpitanul aviator Petre Anta, comandantul escadrilei, caracter integru, sever, cu duiosile inimii reprimite, locotenentul filosof Mihai Leu, năzdrăvanul pitoresc Moș Stan Petre, bombardierul Șearpe Ion, Tessier, soldatul Bucurei se perindă, plini de viață, însuflețiți de o febră comună, în acest mușuroiu aviatic.

În scrisul d-lui Andreescu, se resimte, oarecum influența lui Gib. Mihăescu și nu atât în nuvela sa capitală, cât mai ales în celelalte piese ale volumului, de o importanță mai mărunță, în „Ochii de pisică“, în „Alb și negru“, în „Diagnoză“. Viziunea psihologică halucinantă și febrilă atât de caracteristică, a regretatului scriitor, a fost adoptată ca o manieră prea vizibilă, pe alocuri.

Trebuie spus dela început, mai ales că autorul este în pragul carierei sale și e bine să cunoască primejdiile ce-l amenință.

GEORGE DUMITRESCU

* * *

ION PILLAT: UMBRA TIMPULUI. — Remarcam în penultimul volum de versuri al d-lui Ion Pillat, *Țărnam Pierdut*, parcurgerea unui drum în linie orizontală și, totodată, o adâncire spre definirea a ceea ce lirica pillatiană are mai caracteristic, privirea în timp.

Cu volumul *Umbra Timpului*, pe care poetul ni-l oferă acum, ne găsim în același domeniu, limpezind și mai mult aceeași definire. Pe când *Țărnam Pierdut* broda ideea de scurgere a timpului, pe locuri bine identificate, fie în splendida Eladă de odinioară, fie în vechiul Dinosopolis, sentimentele pe care autorul le încearcă acum capătă un aspect mai general, tocmai prin lipsa de nomenclatură proprie a locului de unde inspirația își ia sborul. Spațiul aici cedează din ce în ce mai mult pentru a face cât mai concretă simțirea trecerii timpului, a perenității, proces a cărui intensitate este redată într'un mod unic în poezia noastră — vorbim în sensul heracitian al cuvântului.

Coexistând în raport de determinare reciprocă, alte ori, decurgând unul din altul, timpul își

face mai vizibilă trecerea, prin spațiu. Plecând dela simpla și comuna observație că

...soarele

*Nu se întoarce de pe drumul
Pe care pier cucoarele*

că și fenomenele celelalte, care descind ca o consecință, din acestea, făcând mai sensibilă noțiunea timpului, urmează același proces, deci nici

...zilele

*Nu se întorc din drum nici fumul
Ce-l lasă 'n zare toamnele*

Efectele acestui proces se fac pretutindeni vizibile, apar oriunde te-ai întoarce ca o obsesie. In natura imediată, în peisajul campestru:

*Pe lac, văd lenes cum timpul se duce
De-a-dura ca piatra de râu,
Cu-amurgul aprins ce'n nori mai străluc
Cu glasuri de greeri prin măriști și'n grâu
Cu cântec de pitpalac.*

...pe aripi d'erete

*Rotind și plutind tot mai sus ;
Tălângile turmei pe îndelete
Cu sunet nostalgic l-au dus.*

In casă :

*Picură timpul adânc din plină fântână
Peste iatacul străbun cu divan și cu scrin*

In dragoste :

*Timpul care piere n'o să-l prindă
Dragostea ta mare cum s'o țin ?*

In propria-i ființă :

*Cum s'opresc fața mea în oglindă ?
Vremea nălucă mă prinde în tindă.*

In viață :

Viața-și lasă umbrele în noi.

Timpul consumând, în trecerea sa, astfel, totul, va duce orice, fără deosebire, spre nimicnicie, spre moarte :

Moartea ne pândește pe-amândoi.

Și poetul mărturisește firul acestei zădărnicii,

a efemerului pe care suntem condamnați a-l primi :

*Trec prin tremur de porți
Zilele tale mai stins ca umbra de miană.*

A te încumeta, însă, să scrutezi cruda realitate a timpului este ca și cum ai privi în înfiorătoarele văi ale unei genuni, care, prin perspectivele lor amețitoare îți iau cumpătul. Pătruns de acest adevăr psihologic poetul te sfătuește :

*Fugi, nu privi în adânc
Vraja de vremuri cernute.
Timpul de-l prinzi de oblânc,
Fața lui albă te vrea din apele mute.*

Sau, ca un al doilea Faust, încearcă oricum, să rețrăiască ceea ce îi e scump, fie și puțin timp, chiar dacă se amăgește :

*Ia-mi trandafirul ăsta veștejit
Și, dacă poți, redă-mi-l înflorit.
Ia-mi inima brumată fără trup,
Redă-mi-o proaspătă, de poți s'o schimbi.
Și dă-mi din apa vremii doar un strop.
Să-mi vină tinerețea în galop.*

Dar oricâtă abstracție ar căuta să facă de această însușire cotropitoare a timpului, nu se poate găsi un remediu pentru liniștirea clocotitoare încercări.

Timpul trebuie desprins de spațiu — lucru pe care-l face poetul — pentru a-l contempla numai pe cel din urmă. Spațiul, prin varietatea lui de forme și culori, prin ceace oferă el ca viață, deplasat de timp, ca ceva static, îndepărtează ideea efemerului, dându-ne, în schimb, peisagiul, de care ochiul poetului este solicitat, încântându-i, în același timp, întreg sufletul. Aici, poetul se simte solidar cu pământul, cu țara, cu străbunii. Totul se încadrează într'un tablou unde picturalul excelează :

*...valea se deschide lină
Sub ochii mei ca un ciaslov tubit.
M'aplec, citind colină cu colină,
Pe pagini cu chenarul ruginit.
...țara se deschide plină
De înțeles ca un ceaslov străbun
Și buchii negre joacă în lumină
Cu împletite aripi de lăstun.*

In cadrul acestei frumuseți, natura este creatoare, ea este capabilă să dăruiască roade nu numai în ordinea lumii animale și vegetale, dar chiar în aceea a gândului și a visului, armonizând parcă totul într'o perfectă împăciuire :

*Pământ umbrît de brazde cît duc ochii.
In zare, munții mai bătrâni ca țara
Lui Lerui-Ler și a zeiții Dochii,
In cer, cocori coboară primăvara.*

*Din foisor, se-aud tălângi cum vine,
Tărînd spre culmi părăile de oi.
In suflete, vechi doruri se descuie
Și înfloresc pe merii încă goi.*

*Sămîntă grea de grâu și de secară
Din mii de mâni se varsă din belșug,
Dar vinului, cântînd sub sălci la moară,
Nu-i trebui, să rodească, nici un plug.*

Tot din darurile ce le oferă cu atîta generozitate natura spiritualizată parcă, se va împărtași și iubita, închizînd astfel un simțămînt panteist, atît de des întîlnit, dealtfel, în lirica d-lui Pillat :

*Ți-aduc migdale verzi ca ochii tăi,
Ca inima, smochine pîrguite
De patimile verii; să le iei
Plocon în palma mînilor lipite.*

*In strugurile galben de gând greu,
Din fagurii amurgului de miere
Și rodii sîngerînd ca dorul meu :
Le soarbe răcoroasa lor durere.*

*Le bea lumina vie ca un vin.
Le stoarce sucii anilor pe plajă.
Și-au îndulcit amarul lor deplin.
Să guști, involburata, zi de vrajă.*

Precum vedem, arta d-lui Ion Pillat nu se desminte nici de această dată. Stăpîn desăvârșit al propriilor sale posibilități, poetul se relevă cu prisosință și acum capabil de a da forme lapidare de exprimare unui fond care, chiar dacă nu totdeauna este inedit — în poezie ideologicul este pe un plan secundar — are, în schimb, prospețime și muzicalitate proprie. Elementele acestea sunt atît de permanent existente în lirica d-lui Pillat încît chiar atunci cînd versul este lipsit de rimă muzicalitatea se păstrează integrală, cu aceeași putere de încântare

CONSTANTIN STELIAN

* * *

D. CARACOSTEA : SEMNIFICAȚIA LUI TITU MAIORESCU. *Institutul de istorie literară și folclor.* — Cei 100 de ani dela nașterea lui Titu Maiorescu au prilejuit o vie circulație de idei și atitudini în jurul mentorului criticei noastre. Filosofi, istorici, critici literari, toți învățaței crescuți și modelați de dogma maestrului, au actualizat figura lui Jupiter tro-

nans al unei epoci culturale, căutînd în același timp a desprinde și un înalt înțeles existenței sale. Din această conglăsuire admirativă, nu au lipsit nici unele rezerve.

Semnificația lui Titu Maiorescu, vigurosul studiu al d-lui Caracostea, vine să fixeze prin trăsături pregnante figura spirituală atît de complexă a acestuia și să-i adîncească sensul simbolic pentru cultura română de astăzi. Acest studiu scris de un om care și-a dobîndit autoritatea științifică prin lucrări de mari precizii și intuiții, se impunea ca o rezultată firească a unui întreg cîmp de discuții, învederînd totodată și eficacitatea unei noi metode istorico-literare.

Pornind, ca și în înțelegerea pe care i-a dat-o lui Asachi, Brătescu-Voinești ori Eminescu, dar cu o experiență artistică mult sporită dela acea direcție în studiul istoriei literare care pune în centrul cercetării trăirea individuală a creatorului, din care se lămurește procesul genetic, d. Caracostea ajunge a ne da imaginea reală a personalității lui Titu Maiorescu, personalitate de structură clasică, în care rațiunea nu tăgăduia, dar stăpînea emotivitatea, iar acțiunea vrea să fie tot una cu „biruit-au gîndul“.

Cîștigat pentru o astfel de formă structurală, prin originea lui de ardelean, prin educația de acasă și dela Theresianum, era de așteptat ca Maiorescu să aibă rolul pe care l-a avut, de censor al tuturor entuziasmelor creatoare necontrolate, dar și de îndrumător al tuturor încercărilor pentru cece înseamnă valoare înaltă și de durată. De aici, din această structură caracteristică, decurge, pentru filosoful, dar mai cu seamă pentru criticul literar, acea bipolaritate de atitudini — „aspectul ideal și scrutarea realității“. Un concept de artă pentru artă, cum s'a spus, desfăcut de orice preocupare utilitaristă, înălțat în sfere de pură contemplare, concept ce venea într'un moment potrivit, deoarece acum, precizează d. Caracostea, „toți poezii mărunți ai vremii, Aricescu, de pildă, se socoteau titani, care n'au nevoie să-și supravegheze forma pentru că o putere mistică îi inspiră“. Dată fixarea dură, definitivă a dialecticei maioresciene. Deoparte esența ideală a creativității sale, a conceptului de artă, de alta imperativul momentului, cerința vremurilor de a se înfrîna titanismul mesianic cultivat de romantism și de a fixa creațiunea în zone pure, de frumos formal, de artă a cuvîntului.

Estetism și istorism literar totodată. Aceasta e însăși poziția științifică a domnului Caracostea, pe care ține să o reamintească și aici : „Pentru noi, separarea istoriei de estetică în-

semnează o mutilare a realității“. Și de data aceasta căutând să ne înfățișeze personalitatea maioreșciană cât mai completă și cât mai încheșată, domnia sa semnaleză și aspectul deficitar al criticului, în ceea ce privește problematica modernismului. Modernismul, după 1900, se afirmă ca o coordonată remarcabilă a literaturii noastre, coordonată ce se impunea a fi recunoscută câtuși de puțin din partea criticului.

Sporitor și maestru interpretator al celei mai de seamă figuri a criticii române, d. Caracostea pune în același timp o problemă care a adus multe discuții — unele chiar surprinzătoare prin vehemența lor negativistă — anume: *actualitatea lui T. Maiorescu*. Plecând de la ideea că fondatorul criticii noastre se simțea purtătorul înaltelor ideale de expresie ale vremii sale, că titanismul romantic avea nevoie de corectivul formei stăpânite și supravegiate, d. Caracostea conchide că, pe deasupra frământărilor politice, astăzi figura lui T. Maio-

rescu are o semnificație simbolică. „Ea însemnează supunerea creativității plăsmuitorului la acele forme din structura minții omenești care, garantând receptivitatea pură, asigură durată“. Dincolo, așa dar, de îmbulzeala atâtor efemeri-de literare, terminate în felurite *isme*, ce se cer atenției contemporanilor, se proiectează ideea-lul de artă al lui Maiorescu, imuabil în esențialitatea lui. Totodată însă se proiectează simbolic și structura totalitară, de cea mai pură factură maioreșciană, către care trebuie să tindă cercetătorul de azi. O specializare și o ancorare numai în estetism duce fatal la o îngustime de orizont. Criticul literar, ca și Maiorescu, trebuie să aibă o serioasă pregătire istorică, filosofică și în deosebi filologică.

Sobrul studiu al domnului Caracostea — *Semnificația lui T. Maiorescu*, oferă remarcabile puncte de reper, armonizate într'un metodologism personal ridicat până la ultimul nivel al conștiinței literare actuale.

GH. VRABIE

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE aduce în fruntea ultimului ei număr articolul d-lui Nichifor Crainic: *O nouă misiune*. Acest articol fixează cu o limpezime răpăcată linia de orientare pe care va merge de acum înainte *Revista Fundațiilor Regale*. E cu alte cuvinte un fel de manifest programatic, menit să dea acestei publicații alte năzuinți spirituale decât acelea, foarte regretabile pe care le-a manifestat în trecut.

O schimbare fundamentală se impunea încă de mult. Să fim însă bucuroși că se înfăptuește măcar astăzi. Din avantgardistă și incoherentă cum era, R. F. R. va fi în viitor tradiționalistă și clasică. Ne amintim cu tristețe și revoltă de vremea când paginile acestei privilegiate reviste găzduiau și promovau toate elucubrațiile semite ale revoluționarilor literari de contrabandă. Nici un criteriu obiectiv și românesc nu prezida la selecțiunea materialului tipărit. Aveai de multe ori impresia că publicația în chestiune e pur și simplu o tribună de reclamă pentru Mihail Sebastian, Sergiu Dan, Ilarie Voronca și alți „lucizi“ temuși ai morbidității iudaice.

Nici un alt scriitor român nu era mai chemat să forumuleze noul rost al *Revistei Fundațiilor Regale*, ca Nichifor Crainic. Iată ce spune teoreticianul tradiționalismului nostru în articolul amintit:

„Eliminarea din domeniul culturii a elementelor venetice e de o însemnătate într'adevăr epocală. Dacă editorul străin de cărți românești, exercita o cenzură eliminatoare asupra celor

mai autohtone producții; dacă librarul străin ascundea vederii aceste producții, după ce ele izbuteau cu greu să fie tipărite; dacă reclama bine organizată a presei pseudo-naționale ignora sau bagateliza valorile noastre spirituale, impunând în schimb elucubrațiile consăngenilor ei; dacă spiritul lor dizolvant înjosea nivelul moral al scrisului și al imaginii sfărâmând sentimentul solidarității artistului cu neamul său, — în viitor nimic din acești factori ai rătăcirii nu va mai sta în calea dezvoltării sănătoase a literaturii și artei noastre. Fenomenul acestei purificări trebuie socotit ca o evacuare desăvârșită a organismului nostru spiritual de toxinele unei ideologii și a unor metode corupătoare“.

Și mai departe:

„Durerea unui neam întreg umple ziua de azi și ziua care vine. Purificată de paraziți și de mistificatori, energia românească trebuie înmănușată și încordată către înfrângerea acestei dureri. O misiune nouă pune această țară pe umerii artiștilor și scriitorilor, cu mâini de mamă care așteaptă lumina mării credinți dela fiii ei cei mai buni și cei mai nobili“.

D. profesor N. I. Herescu a venit în fruntea Fundațiilor Regale cu intenția neșovăitoare de a schimba starea de lucruri existentă la revista aceasta.

Aceasta va fi de acum înainte *Revista Fundațiilor Regale*: o revistă a sufletului românesc, pentru sufletul și slava românească. O menire mai înaltă nu-i poate reveni.

S. B

DOMNUL ION PETROVICI a fost încununat în cursul lunei Mai cu „premiul național pentru proză“ pe anul 1940. Iată un eveniment care trebuie subliniat și aplaudat în egală măsură, pentru că vine să dea o strălucită recunoaștere oficială unei activități rare în cultura noastră. Într'adevăr, prin decernarea premiului național din anul acesta, s'a făcut o alegere fericită: s'a premiat nu numai o operă, ci și una dintre cele mai aristocratice ținute intelectuale, pentru că d. Ion Petrovici nu e numai un distins filosof, latură sub care îl cunosc cei mai mulți, ci și un făuritor de limbă românească. Iată așa dar, cum s'a premiat nu numai fondul, ci și una dintre cele mai alese forme, întâlnite în scrisul românesc. *Filosoful* Ion Petrovici este însă dublat de-un scriitor: memorialist, portretist și deci și poet, d-sa ne-a dat una dintre cele mai rotunjite cariere din literatura contemporană. Cine a citit „Amintirile unui băiat de familie“ sau „Impresii din Italia“, nu se poate să nu fi fost cucerit de farmecul și limpezimea aproape clasică a acelor cărți, precum și de melancolica grație care străbate uneori paginile, în care nu-l mai afli pe filosof, pentru a-l întâlni pe poet.

Un exemplu în acest sens, e broșura „La centenarul lui Titu Maiorescu“, (discurs rostit în ședința solemnă a Academiei, în 16 Februarie a. c.) în care întâlnim îmbinate toate calitățile pe care am căutat să le pomenim. Din foarte multele discursuri și articole pe care le-am citit la centenarul nașterii lui Maiorescu, acela al d-lui profesor Ion Petrovici, e unul din cele mai

alese, nu numai printr'o minunată claritate logică, dar și prin acel fluid cald al limbii, în care sunt îmbrăcate toate ideile. După citirea acestei cuvântări, ai oarecum impresia că dintre cuvintele d-lui Petrovici, răsare statuia lui Maiorescu, cioplită cu o daltă fină, de meșter îndrăgostit. În „momentele solemne“, evocarea lui Maiorescu este, de bună seamă, o realizare de preț.

Premiul național acordat în acest an, a devenit din nou o distincție de mare prestigiu, prestigiu care în ultimii ani se neglijașe cu totul. Acordându-se d-lui Ion Petrovici, alegerea a fost foarte nimerită și încăodată s'a acordat o înaltă distincțiune unui membru al grupării „Gândirea“, fapt cum nu se poate mai semnificativ și mai grăitor, coincidând cu alegerea d-lui Nichifor Crainic la Academie, precedat de Lucian Blaga. Apoi printre ceilalți deținători ai premiului național, figurează „gândiriștii“: Gâl. Mihăescu, Cezar Petrescu, Ion Pillat și V. Voiculescu. Oare mai e nevoie de ocazionale comentarii?

Fie-ne însă îngăduit, ca dincolo de oficiala haină a acestei însemnări, să încheiem printr'o mărturisire: laurii care încunună azi pe distinsul ales, au în ochii noștri o dublă valoare, pentru că acopăr nu numai rețele lumini ale rațiunii filosofice, ci și caldul foc sufletesc al unui artist de preț.

Deaceea, ne îngăduim să-l felicităm pe d. Ion Petrovici, cu o lirică dar adâncă părere de bine.

ȘTEFAN BACIU

